

Seinäjoen seurakunnan
ympäristöohjelma
vuosille 2018 - 2022

Sisältö:

ESIPUHE

LUKIJALLE

1 KIRKON YMPÄRISTÖDIPLOMI

2 YMPÄRISTÖDIPLOMIN TEOLOGIAA

3 YMPÄRISTÖDIPLOMIN HAKUPROSESSI JA

JÄRJESTELMÄN LAADINTA

- 3.1 Ympäristödiplomia valmisteleva työryhmä
- 3.2 Sisäinen ympäristökatselmus
- 3.3 Ympäristöohjelma
- 3.4 Seuranta
- 3.5 Johdon sitoutuminen
- 3.6 Ympäristövastaavan ja -työryhmän nimittäminen
- 3.7 Henkilöstön koulutus
- 3.8 Pisteet ja tarkistustaulukko
- 3.9 Auditointi
- 3.10 Diplomin uusiminen
- 3.11 Tehtäväalueiden ympäristövastaavat
- 3.12 Lisäkoulutus
- 3.13 Viestintä
- 3.14 Oma väliauditointi
- 3.15 Muut toimenpiteet
- 3.16 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 3.17 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

4 TOIMINTA JA TALOUS

- 4.1 Toiminta- ja taloussuunnitelma
- 4.2 Hankinnat
- 4.3 Vastuullinen sijoittaminen
- 4.4 Hiililaskuri
- 4.5 Vastuulliset sijoitusrahastot
- 4.6 Lähetystyöhön ja kansainväliseen diakoniaan myönnettyjen varojen osuus verotuloista
- 4.7 Ympäristömerkityt tuotteet
- 4.8 Ympäristöindikaattorit
- 4.9 Hiilidioksidipäästöjen vähentämissuunnitelma ja kompensointi
- 4.10 Muut toimenpiteet
- 4.11 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 4.12 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

5 YMPÄRISTÖKASVATUS

- 5.1 Ympäristökasvatussuunnitelma
- 5.2 Ympäristöasiat sisältyvät seurakunnan jumalanpalveluselämään
- 5.3 Ympäristöasiat eri työmuodoissa
- 5.4 Ympäristöaiheiset erityisjumalanpalvelukset
- 5.5 Erityiset ympäristötapahtumat

- 5.6 Hiljaisuudelle rauhoitetut paikat
- 5.7 Verkostoyhteistyö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen
- 5.8 Ympäristökasvatuksessa on otettu käyttöön välillisen vaikuttamisen menetelmät
- 5.9 Muut toimenpiteet
- 5.10 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 5.11 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

6 JÄTEHUOLTO

- 6.1 Jätehuoltoselvitys
- 6.2 Jätehuoltosuunnitelma
- 6.3 Hyötyjätteiden keräys
- 6.4 Vaaralliset jätteet ja vastuuhenkilön nimeäminen
- 6.5 Bio- ja puutarhajätteen käsittely
- 6.6 Kaatopaikkajätteen määrän seuranta
  - 6.6.1 Jätehuollon kustannukset vuositasolla
- 6.7 Hautakymtilät ja kukkalaitteet
- 6.8 Hyötyjätteiden vapaaehtoinen keräys
- 6.9 Kertakäyttötuotteiden vähentäminen
- 6.10 Kaatopaikkajätteen väheneminen
- 6.11 Kompostointi
- 6.12 Hyötyjättepisteet hautausmaalla
- 6.13 Muut toimenpiteet
- 6.14 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 6.15 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

7 SIIVOUS

- 7.1 Ympäristöselvitys
- 7.2 Hankintojen ympäristökriteerit
- 7.3 Henkilökunnan koulutus
- 7.4 Haitallisista aineista luopuminen
- 7.5 Vaihtoehtoiset tuotteet
- 7.6 Muut toimenpiteet
- 7.7 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 7.8 Tavoitteet vuosille 2018–2022

8 ENERGIA JA RAKENTAMINEN

- 8.1 Rakentamista ohjaava lainsäädäntö
- 8.2 Kulttuuriperinnön suojelu
- 8.3 Uudis- ja korjausrakentamisen ympäristökriteerit
- 8.4 Energian ja vedenkulutuksen seuranta
- 8.5 Energiakatselmus
- 8.6 Energiavastuuhenkilö
- 8.7 Neuvonta ja opastus
- 8.8 Ekologinen rakentaminen
- 8.9 Säästötavoitteiden toteutuminen
- 8.10 Uusiutuva energia
- 8.11 Ympäristömerkitty energia
- 8.12 Energiansäästöviikko
- 8.13 Tilojen käyttöasteen tehostaminen
- 8.14 Muut toimenpiteet

- 8.15 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 8.16 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

9 RUOKA JA KEITTIÖT

- 9.1 Ympäristöselvitys
- 9.2 Ympäristömerkityt tuotteet
- 9.3 Reilun kaupan tuotteet
- 9.4 Ravintosuositukset
- 9.5 Lähituotteet
- 9.6 Luomutuotteet
- 9.7 Kasvisruoka
- 9.8 Reilun kaupan pisteet
- 9.9 Ympäristöpassi
- 9.10 Muut toimenpiteet
- 9.11 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 9.12 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

10 TOIMISTOT

- 10.1 Ympäristöselvitys
- 10.2 Energiansäästö
- 10.3 Toimiston hankinnat
- 10.4 Uusiopaperi ja muut uusiotuotteet
- 10.5 Paperin kulutuksen vähentäminen
- 10.6 Green Office
- 10.7 Muut toimenpiteet
- 10.8 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 10.9 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

11 HAUTAUSMAAT JA VIHERALUEET

- 11.1 Ympäristöselvitys
- 11.2 Hoito-ohjeet ja koulutus
- 11.3 Perennahoito
- 11.4 Hautausmaan kulttuurihistoriallisten arvojen inventointi
- 11.5 Luonnonvaraisen hoidon alueet
- 11.6 Perennat ja muut istutukset
- 11.7 Haitallisista torjunta-aineista luopuminen
- 11.8 Kasteluveden vähentäminen
- 11.9 Vähäpäästöiset työkoneet
- 11.10 Lajistokartoitukset
- 11.11 Muut toimenpiteet
- 11.12 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 11.13 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

12 LEIRI- JA KURSSIKESKUKSET

- 12.1 Ympäristöselvitys
- 12.2 Ympäristöohjelma
- 12.3 Jätevesien käsittely
- 12.4 Luontoarvojen suojeleminen
- 12.5 Pesäpöntöt ja luontopolut
- 12.6 Vapaaehtoiset suojelukohteet

- 12.7 Leirikeskukseen ympäristöohjeet
- 12.8 Muut toimenpiteet
- 12.9 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 12.10 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

13 METSÄT

- 13.1 Metsälain ympäristönormien noudattaminen
- 13.2 Luonnonsuojelulain noudattaminen
- 13.3 Metsien sertifiointi
- 13.4 Osallistuva metsäsuunnittelu
- 13.5 Vastuuhenkilöiden koulutus
- 13.6 Luonnonmuistomerkin tai luonnonsuojelualueen perustaminen
- 13.7 Metso-ohjelma
- 13.8 Perintömetsä
- 13.9 Metsien ja soiden ennallistaminen
- 13.10 Kesähakkuiden lopettaminen
- 13.11 Uhanalaisten lajien inventointi
- 13.12 Erirakenteinen metsänhoito
- 13.13 Muut toimenpiteet
- 13.14 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 13.15 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

14 LIIKENNE

- 14.1 Liikenneselvitys
- 14.2 Ajoneuvojen energiankulutus ja huolto
- 14.3 Ympäristöominaisuudet hankinnoissa
- 14.4 Polttoaineen valinta
- 14.5 Taloudellisen ajotavan koulutus
- 14.6 Kimppakyydit ja yhteiskuljetukset
- 14.7 Kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen edistäminen
- 14.8 Toimintojen logistiikan kehittäminen
- 14.9 Vähäpäästöiset kulkuneuvot
- 14.10 Muut toimenpiteet
- 14.11 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen
- 14.12 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

ESIPUHE

Raamattumme alkaa luomiskertomuksella. Siinä ei ainoastaan näytetä Jumalan voimaa ja kaikkivaltiutta, vaan myös kuvataan luonnon monimuotoisuutta ja rikkautta. Siinä on havaittavissa kaiken luodun arvo ja merkitys. Luomiskertomus aloittaa paitsi koko Raamatun, niin samalla se kertoo Jumalan toiminnasta ja käynnistää meihin suunnatun pelastussuunnitelman.

Luomakunnalla on merkityksestä paitsi ihmisille niin erityisesti Luojalleen. Kaikessa luodussa on toteutuneena Jumalan tahto ja tarkoitus. Jumalan tahto on ihmisen pelastuminen, mutta Hänen tahtonsa on myös ihmisille suunnattu viljelemisen ja varjelemisen tehtävä.

Luomisen ja luonnon arvo näkyy ja tuntuu raamatussa. Varjeleminen ja luonnosta huolehtiminen ei voi olla kuulumatta meidän kristittyjen elämään. Sen tulee olla osana kristityn elämää niin seurakunnassa, kuin oman elämän ratkaisuja tehtäessä.

YMPÄRISTÖSTRATEGIA

Seinäjoen seurakunnan strategiassa, Ristin juurella kirjataan seurakunnan perustehtävä seuraavasti:

”Seurakunta kutsuu jokaista Jumalan yhteyteen lähetyskäsken mukaisesti, rohkaisee välittämään lähimmäisistä ja pitämään huolta luomakunnasta.”

Tähän pohjautuu seurakunnan työn tavoitteet ja tehtävä työ. Me olemme vastuussa evankeliumin sanoman levittämisestä, me olemme vastuussa toinen toisestamme ja meille on annettu lahjaksi ja hoidettavaksi luonto kaikessa moninaisuudessaan. Seinäjoen seurakunnassa tiedetään ihmisen osallisuus luontoon ja tunnetaan myös vastuu luonnosta. Seurakunnan eri alueet, eri työmuodot sitoutuvat kaikessa työssään ja toiminnassaan vastuulliseen ajatteluun ja jatkuvaan vuoropuheluun ja ratkaisuihin joiden seurauksena Jumalan meille antama vastuun kantaminen luomakunnasta voi oikealla tavalla toteutua.

Jukka Salo
Seinäjoen seurakunnan kirkkoherra

LUKIJALLE

Olet lukemassa vuosiksi 2018–2022 laadittua Seinäjoen seurakunnan ympäristöohjelmaa. Ohjelma on järjestyksessä kolmas, ensimmäinen ohjelma laadittiin vuonna 2009.

Ohjelma on kirkon ympäristödiplomin saamisen edellytys. Ohjelmamme otsikointi ja kappalejako noudattavat Kirkon ympäristödiplomin käsikirjan vuoden 2012 version rakennetta. Tämä helpottaa ohjelmaan kirjattujen selvitysten ja suunnitelmien vertailua ympäristödiplomin edellyttämiin vaatimuksiin.

Diplomikäsikirja on jaettu 14 päälukuun, jotka kattavat kaikki diplomiin sisältyvät aihepiirit alkaen diplomin esittelystä päättyen liikenneteemaan.

Tämä ympäristöohjelma sisältää vastaavat luvut samoine alaotsikoineen. Näiden jatkeena on kussakin luvussa vielä kaksi muuta otsaketta: ”Kauden 2012–2017 tavoitteiden toteutuma” sekä ”Tavoitteet kaudelle 2018–2022”. Edellisen otsakkeen alla tarkastellaan, miten edellisessä ohjelmassa asetetut tavoitteet ovat toteutuneet. Jälkimmäisen otsakkeen alla asetetaan taulukkomuodossa uudet tavoitteet alkavalle kaudelle. Nämä tavoitteet pyritään toteuttamaan esitetyn aikataulun puitteissa ja niiden toteutumisesta laaditaan selvitys laadittaessa seuraavaa ohjelmaa viimeistään vuonna 2022.

Seinäjoen seurakunta, niin työntekijät kuin luottamushenkilötkin, sitoutuvat tämän tavoitteellisen ympäristöohjelman käytännön toteutukseen. Samalla edistetään myös seurakuntalaisten ympäristötietoutta ja ympäristömyönteistä käyttäytymistä.

1 KIRKON YMPÄRISTÖDIPLOMI

Kirkon ympäristödiplomi on vapaaehtoinen järjestelmä, jonka avulla seurakunta voi parantaa ympäristöasioiden hoidon tasoa, mutta myös muutoin tehostaa toimintaansa. Se korostaa sekä seurakunnan johdon, henkilöstön että seurakuntalaisten vastuuta. Toiminnan lähtökohtana on seurakunnan johdon ilmaisema tahtotila: meidän seurakuntamme haluaa olla esimerkillinen suhteessa luontoon ja ympäristöön.

Ympäristökysymykset koskettavat hyvin käytännöllisesti seurakunnan toimintaa. Kiinteistönhoidossa käytetään paljon energiaa, vettä, kemikaaleja ja tuotetaan jätteitä. Seurakuntatilojen rakentamisessa muokataan ympäristöä ja kulutetaan luonnonvaroja. Metsien, hautausmaiden ja viheralueiden hoidossa vaikutetaan suoraan luonnon elinehtoihin. Eri tuotteilla on erilaisia ympäristövaikutuksia, niinpä hankintoja tehtäessä voidaan vaikuttaa myös kulutuksen ympäristökuormaan.

Lainsäädäntö edellyttää ympäristövaikutusten huomioon ottamista niin rakentamisessa, kiinteistönhoidossa, jätehuollossa kuin metsänhoidossakin. Se onnistuu parhaiten kokonaisvaltaisen ympäristöjärjestelmän avulla.

Seinäjoen seurakunnan edelliset ympäristödiplomit ovat olleet voimassa vuodet 2009–2012 ja 2013–2017 (ohjelmakauden 2012–2017). Uuden käsikirjan 2012 mukaan ympäristödiplomi on voimassa myöntämivuoden loppuun ja neljä seuraavaa kalenterivuotta. Uusittaessa diplomi on voimassa viisi lisävuotta lukien edellisen voimassaolovuoden päättymisestä. Kirkkoneuvosto on

päättänyt kokouksessaan 31.1.2013 ympäristötyöryhmän kokoonpanon. Työryhmän kokoonpano on muuttunut diplomikaudella henkilöstömuutosten ja virkavapauksien myötä. Seurakunta hakee ympäristödiplomille jatkoa joulukuussa 2017.

Ympäristötyöryhmän nykyinen kokoonpano:

Jari Jaskari, ympäristötyöryhmän puheenjohtaja, luottamushenkilö
Martti Pajulammi, luottamushenkilö
Laura Isoluoma, viestintä

Ympäristövastaavat:

Esko Karttunen, puistopäällikkö, hautaus- ja puistotoimi
Juha Tupeli, kiinteistöpäällikkö, kiinteistöpalvelut
Janne Tenhunen, leirikeskustoiminnan päällikkö, leirikeskuspalvelut
Jaana Kujala, ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö, keittiöpalvelut
Päivi Linna, varhaiskasvatuksen ohjaaja, lapset
Jouni Sillanpää, suntio-vahtimestari, kiinteistöpalvelut
Anitta Punkari, puistopuutarhuri, hautaus- ja puistotoimi
Marjo Niskanen, seurakuntapastori, papit
Ville Järvinen, seurakuntapastori, papit

2 YMPÄRISTÖDIPLOMIN TEOLOGIAA

Luomakunnan varjelemisen kehotus koskee jokaista kristittyä ja seurakuntaa. Ympäristövastuun juuret ovat syvällä kristillisen perinteen maaperässä. Raamattu sanoo, että maa on Herran ja ihmisen tehtävä on huolehtia kaikesta luodusta. Luterilainen perinteemme korostaa sitä, miten Jumala lahjoittaa meille kaiken kauniin ympärillämme. Sen ymmärtäminen herättää kiitollisuutta ja saa suhtautumaan Jumalan hyviin lahjoihin kunnioituksella.

Kristityt ympäri maailmaa ovat havahtumassa sen haasteen suuruuteen, jonka luonnon tasapainon järkkyminen asettaa. Tässä tilanteessa ei kannata takertua syyllisyydentunteeseen tai pelkoon, vaan etsiä syvimpiä hengellisiä voimalähteitä. Ne löytyvät Jumalan lupauksista, jotka pitävät toivoa yllä. Voimaa elämäntavan muutokseen voi ammentaa yhteenkuuluvuuden tunteesta kaiken luodun kanssa ja rakkaudesta siihen. Rakkaus saa liikkeelle, etsimään konkreettisia tapoja ja palauttaa kadotettu tasapaino.

Ympäristödiplomi on yksittäisen seurakunnan mahdollisuus tehdä sanat eläviksi ja osoittaa rakkautta luomakuntaa kohtaan.

Kiitollisuus Monille suomalaisille Jumalan kohtaaminen luonnon hiljaisuudessa ja kauneudessa on tärkeä osa hengellisyyttä. Luonnon keskellä herää kiitollisuus Luojan lahjoista. Hiljaisuus ja rukous antavat voiman ja suunnan käytännön teoille. Kristityn elämässä on hyvä olla sekä hiljentymistä luonnon temppelissä että yhdessä toisten kristittyjen kanssa kirkossa, Sanan ja sakramenttien äärellä.

Kunnioitus Kristilliseen perinteeseemme kuuluu taju kolmiyhteisen Jumalan yhteydestä luomakuntaansa ja siitä kumpuava luonnon kunnioitus. Kokemus luomakunnan pyhydestä voi muuttaa koko kulttuuriamme ekologisemmaksi. Kristillinen usko on vastakulttuuria kohtuuttomalle kulutuskeskeisyydelle, jota maapallon luonto ei kestä.

Kohtuus Kristilliseen uskoon kuuluu yksinkertainen elämäntapa, jossa olennaiset asiat erottuvat. Jeesuksen julistus merkitsee kutsua kokonaisvaltaiseen elämänmuutokseen ja jatkuvaan kilvoit-

teluun. Kirkolla ja sen jokaisella seurakunnalla on profeetallinen tehtävä kutsua ihmisiä tällaiseen hengelliseen uudistumiseen. Kirkko ja sen seurakunnat omilla paikkakunnillaan ovat yhteiskunnallisia arvovaikuttajia, joiden viestiä kuunnellaan. Niiden tulee korottaa äänensä köyhimpien ihmisten ja koko luomakunnan tulevaisuuden puolesta. On välttämätöntä, että kristityt yhdistyvät tässä tehtävässä äänensä keskenään ja muiden uskontojen edustajien kanssa.

Teologia ja seurakunnan käytännön ratkaisut

Kirkossamme ollaan heräämässä siihen, miten tärkeä osa seurakunnan hengellistä perustehtävää on huolehtia luomakunnasta. Ei ole enää mahdollista sanoa, että ympäristötyö on jotain kehällistä, josta voi tiukkoina aikoina luistaa. Ympäristövastuun perusteet nousevat uskostamme kolmiyhteiseen Jumalaan ja hänen Raamatussa antamistaan käskyistä. Motivaatio ympäristötyöhön löytyy myös kiitollisuudesta sekä rakkaudesta luomakuntaan.

Kun seurakunnassa kiinnitetään huomiota työn ekologisuuteen ja valmistaudutaan hankkimaan ympäristödiplomia, on hyvä palata juurille, ympäristövastuun teologiaan. Monissa kysymyksissä kirkon omat lähtökohdat antavat työlle lisää ulottuvuuksia: esimerkiksi metsänhoidossa korostuvat taloudellisten arvojen lisäksi ekologiset ja metsän hengelliseen merkitykseen ja virkistyskäyttöön liittyvät arvot. Ympäristökasvatuksessa kirkon sanomasta nousee tärkeitä toivon näköaloja, julistustyössä kirkolla on profeetallista sanottavaa.

Leireillä, rippikoulussa ja kursseilla seurakunta voi tarjota jäsenilleen kosketuksen lähiluontoon ja kasvattaa heitä luomakunnan varjeluun. Ympäristönäkökulma voi liittää seurakunnan opetuksen ja julistuksen seurakuntalaisten arkeen ja lähiympäristön ongelmiin.

Ympäristövastuun lisäksi järjestelmään on otettu mukaan myös kulttuuriseen kestävyYTEEN liittyviä sekä joitain sosiaalisen vastuun piiriin kuuluvia asioita kuten esimerkiksi kansainvälinen diakonia, vastuullinen sijoittaminen ja Reilun kaupan tuotteet.

Seurakunnan toiminnan päätarkoitus ei ole ympäristövastuu, mutta sen asianmukainen täyttäminen tukee muuta työtä. Kirkon toiminnalta odotetaan ympäristöasioiden hyvää ja vastuullista hoitamista. Sen enempää julkisoikeudellisena yhteisönä kuin uskon yhteisönäkään seurakunta ei voi välttää omaa vastuutaan ympäristöasioissa.

3 YMPÄRISTÖDIPLOMIN HAKUPROSESSI JA JÄRJESTELMÄN LAADINTA

Minimi	Pisteet
3.1 Ympäristödiplomia valmisteleva työryhmä	3.11 Tehtäväalueiden ympäristövastaavat, 1-5 pistettä
3.2 Sisäinen ympäristökatselmus	3.12 Lisäkoulutus, 1-5 pistettä
3.3 Ympäristöohjelma	3.13 Viestintä, 1-5 pistettä
3.4 Seuranta	3.14 Oma väliauditointi, 2-10 pistettä
3.5 Johdon sitoutuminen	3.15 Muut toimenpiteet, 1-10 pistettä
3.6 Ympäristövastaavan ja -työryhmän nimittäminen	
3.7 Henkilöstön koulutus	
3.8 Pisteet ja tarkistustaulukko	
3.9 Auditointi	
3.10 Diplomin uusiminen	

3.1 Ympäristödiplomia valmisteleva työryhmä

Ympäristötyöryhmä pyysi kevään 2015 kokouksessa, kirkkoneuvostoa ottamaan kantaa jatkaanko ympäristödiplomia nykyisen vuoden 2017 loppuun kestävä kauden jälkeen. Kirkkohallitus myönsi ympäristödiplomin Seinäjoen seurakunnalle vuosiksi 2013-2017 ja uusi, 4 vuotta kestävä kauden valmistelutyö ja auditoinnin suunnittelu tuli aloittaa vuonna 2016.

Kirkko ja piispat ovat korostaneet kirkon ja seurakuntien roolia ympäristöasioissa ja luomakunnan varjelijana. Tällä hetkellä Lapuan hiippakunnassa on kirkon ympäristödiplomi Seinäjoen lisäksi Jyväskylässä ja Vaasassa. Kirkko on ottanut myönteisesti kantaa strategiassaan ympäristöasioiden huomioimiseen ja ympäristödiplomiin. Myös piispat ovat ottaneet kyseisiin asioihin kantaa muun muassa Kotimaa-lehdessä ja pitäneet tärkeänä ja arvokkaana seurakuntien tekemää ympäristötyötä.

Kirkkoneuvosto päätti 25.2.2016, että seurakunta jatkaa ympäristöohjelmaa ja hakee kirkon ympäristödiplomia vuosille 2018-2021.

Ympäristötyöryhmän kokoonpanossa tulisi olla jatkossa myös kattavammin toiminnallisen puolen edustajia tai ympäristöteologi, koska monet ympäristödiplomin keskeiset toiminnot kohdistuvat toiminnalliseen puoleen.

Kirkkoneuvosto asetti ympäristöasioiden seurannalle ja toteuttamiselle ympäristötyöryhmän. Työryhmän kokoonpano on kuvattu osassa 1; kirkon ympäristödiplomi.

Ympäristöohjelma on laadittu ympäristönsuojelun nykytilan tasoa kuvaavan ympäristökatselmuksen ja väliauditoinnin pohjalta. Ohjelmassa on kuvattu katselmuksessa havaitut puutteet, käytännön toimenpiteiden aikataulu ja vastuuhenkilöt. Ympäristöohjelman ja luodun ympäristöjärjestelmän tavoitteena on ottaa huomioon seurakunnan kaiken toiminnan ympäristövaikutukset.

Ohjelma ja katselmus on toteutettu haastatteleamalla eri yksiköiden vastuuhenkilöitä ja henkilöstöä. Henkilöt yksiköittäin ovat: **toiminta- ja talous:** Arja Tupeli, Leena Lehto (vs. Katri Palo-

maa), Kirsti Nummensalo, **ympäristökasvatus:** Päivi Linna, Marjo Niskanen, Ville Järvinen, Pete Ketola (vs. Sari Mäkelä), lisäksi Markku Ylinen, Liisa Rantala, Jarmo Happonen ja Merja Lampila, **jätehuolto, energia ja rakentaminen:** Juha Tupeli, **siivous, ruoka ja keittiöt:** Jaana Kujala, **toimistotyö:** Arja Tupeli, Leena Lehto (vs. Katri Palomaa), Kirsti Nummensalo, **hautausmaat ja viheralueet, metsänhoito:** Esko Karttunen ja Markus Koivisto ja **leiri- ja kurssi-keskukset:** Janne Tenhunen ja luottamushenkilöt sekä ympäristötyöryhmän puheenjohtaja: Jari Jaskari.

3.2 Sisäinen ympäristökatselmus

Ympäristökatselmus (ympäristöselvitys- ja pisteytysraportti liitteineen) koottiin tehdyistä ympäristökatselmuksista kolmatta ympäristöohjelmaa varten vuonna 2016. Katselmuksessa käytiin läpi toimintoja sekä edellisen ympäristöohjelman toteutumien eri työalojen työntekijöiden ja yhteistyötahojen kanssa. Ympäristökatselmuksessa käytiin läpi kaikki seurakunnan toiminnoista syntyvät ympäristövaikutukset.

3.3 Ympäristöohjelma

Ympäristökatselmuksen pohjalta laadittiin vuosille 2018–2022 uusi ympäristöohjelma, jossa asetettiin konkreettiset tavoitteet ja vastuuhenkilöt. Ympäristöohjelman on päivittänyt ympäristötekniikan insinööri Katja Komulainen yhteistyössä Seinäjoen seurakunnan kanssa. Kirkkoneuvosto hyväksyy ympäristöohjelman kokouksessaan syyskuussa 2017. Hiippakunnan nimeämä audittoija Eija Leskinen tarkastaa ympäristöohjelman lokakuussa 2017 auditoinnin loppuunsaattamiseksi.

3.4 Seuranta

Ympäristöohjelman toteutumisesta raportoidaan vuosittain seurakunnan toimintakertomuksessa.

Seinäjoen seurakunnan päämääränä on jatkuvasti kehittää toimintaansa ympäristön kannalta paremmaksi. Sen toteuttamiseksi vuosittain pyritään asettamaan tavoitteet eri työmuodoille ja yksiköille. Tavoitteiden toteuttamista seurataan ja raportoidaan osana toimintakertomusta. Tämä edellyttääkin, että jokainen yksikkö toimittaa oman osuutensa tavoitteiden toteutumisesta koko henkilökunnan tietoisuuteen. Tulevista tavoitteista tulisi aina keskustella yhdessä niistä vastaavien henkilöiden kanssa. Myös ympäristötyöryhmä kokoaa sekä käsittelee ja seuraa tavoitteiden toteutumista. Toiminnan onnistumista seurataan indikaattorien avulla.

Luotu ympäristöjärjestelmä on seurakunnan ympäristönsuojelun tason tahdon ilmaisu. Varsinaisen ohjelman käytännön toteutuksesta ovat vastuussa ympäristöohjelmassa määritellyt vastuuhenkilöt. Seurakunnassa jokainen työntekijä on vastuussa oman yksikkönsä ympäristötyöstä. Työalan vastaavat kokoavat ympäristötietoa jokaiselta seurakunnan toiminnan sektorilta ja saatu tieto kootaan osaksi toimintakertomusta. Toimintakertomus tulisi olla kaikkien siitä kiinnostuneiden saatavilla. Toimintakertomusta voidaan vuositasolla pitää ympäristötiedon seurannan välineenä.

Vuoden 2017 toimintasuunnitelmaan ja -kertomuslomakkeeseen, tiedot vaaditaan jokaiselta työalalta keskitettyyn lomakepohjaan, jolla sitoutetaan työalat ympäristötyöhön.

3.5 Johdon sitoutuminen

Tärkein asia ympäristöjärjestelmää luotaessa on tavoitteiden toteutuminen käytännössä. Jokaisen seurakunnan henkilökunnasta tulisi tietää oman toimintansa ympäristövaikutukset. Ympäristöjär-

jestelmä korostaakin johdon sekä henkilökunnan aktiivista osallistumista ja sitouttamista. Kirkkoneuvosto sitoutuu ympäristötavoitteisiin hyväksyessään ympäristöohjelman. Kun kirkkoneuvosto on hyväksynyt ympäristöohjelman, se lähetetään tiedoksi kirkkovaltuustolle ja työaloille. Kirkkovaltuusto hyväksyy talousarvioon ympäristöasioita koskevat määrärahat ja voi arvioida ympäristötavoitteiden toteutumista käsitellessään toimintakertomusta.

3.6 Ympäristövastaavien ja -työryhmän nimittäminen

Ympäristöasioiden tavoitteiden asettamista ja seuraamista varten seurakuntaan on koottu ympäristötyöryhmä. Ympäristötyöryhmän tarkoituksena on kehittää seurakunnan toimintaa laatu- ja ympäristöjärjestelmien jatkuvan parantamisen malli: suunnittele, tee, tarkista ja korjaa - kohti parempaa ympäristönsuojelun tasoa.

Jatkuvan parantamisen mallin tapaan seurakunta raportoi toimintansa ympäristövaikutuksista toimintakertomuksen ja ympäristötyöryhmän laatiman oman toimintakertomuksen yhteydessä.

Kirkkoneuvosto nimesi kokouksessaan 31.1.2013 seurakunnan ympäristövastaavat ja -työryhmän. Ympäristövastaavien ja -työryhmän kokoonpano on kuvattu osassa 1; kirkon ympäristödiplomi.

3.7 Henkilöstön koulutus

Ympäristödiplomin edellytyksenä on, että työntekijät tuntevat oman toimintansa ympäristövaikutukset ja pyrkivät minimoimaan ympäristöhaitat. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi henkilöstölle annetaan tarpeellisessa määrin tietoa ja valmiuksia.

Seurakunnan työntekijät saavat tiedon ympäristöjärjestelmästä ja sen periaatteista sekä tunnista- vat oman toimintansa keskeiset ympäristövaikutukset. Ympäristöohjelman tavoitteet tuodaan koulutuksissa ja työntekijäkokouksissa esille, jotta jokainen voi omalta osaltaan niitä edistää.

Ympäristövastaava osallistuu tarpeellisiin ympäristöalan koulutustilaisuuksiin, ja tuo niistä ter- veiset koko henkilökunnalle.

Ilman henkilökunnalle järjestettävää koulutusta henkilökunta ei voi olla tietoinen olemassa ole- vasta järjestelmästä. Henkilökuntaa ja luottamushenkilöitä voidaan kouluttaa esimerkiksi ympä- ristökasvatukseen, jätehuoltoon, energiankulutukseen ja siivoukseen liittyvissä asioissa. Koulu- tus on toimivan järjestelmän elinehto.

Seinäjoen seurakunnassa ympäristöasiat ovat olleet esillä muun muassa työntekijäkokouksissa, TYHY-päivässä (ympäristökasvatuspolku) ja kirkkoneuvostossa uuden diplomikauden haun yhteydessä.

3.8 Pisteet ja tarkistustaulukko

Ympäristödiplomin saadakseen seurakunnan on täytettävä kaikki minimikriteerit. Ne ovat yhteisi- siä kaikille seurakunnille. Kun ne on hankittu, on seurakunnan vielä hankittava vähintään 100 vapaaehtoista pistettä. Pisteet on merkitty Seinäjoen seurakunnan ympäristökatselmus- ja audi- tointimateriaaliin. Pistemäärän lisäksi materiaaliin on kirjattu lyhyet perustelut esitetyille pisteil- le. Auditoinnin aikana hiippakunnan määräämä auditoija käy läpi pisteet ja antaa oman pistey- tyksensä, minkä pohjalta diplomi myönnetään. Väliauditointiraportti valmistui vuonna 2016 sekä ympäristöselvitys ja pisteytysraportti auditointia varten vuonna 2017.

3.9 Auditointi

Seurakunta on nimennyt ympäristövastaavan ja -työryhmän ja tarkistustaulukkoon on kerätty vähintään 100 pistettä, ja näin ollen edellytykset diplomin saannille ovat olemassa ja seurakunta on pyytänyt ympäristöjärjestelmän auditointia hiippakunnan tuomiokapitulilta.

Kirkkoneuvosto hyväksyy ohjelman kokouksessaan syyskuussa 2017. Auditoinnin ja seurakunnan ympäristöjärjestelmän tarkastuksen on 18.5.2017 suorittanut Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin nimeämä puolueeton auditoija Eija Leskinen. Auditoijan ilmoitti 5.4.2017 hiippakuntadekaani Kai Jantunen.

3.10 Diplomin uusiminen

Seinäjoen seurakunnan edelliset ympäristödiplomit ovat olleet voimassa vuodet 2009–2012 ja 2013–2017 (ohjelma kaudelle 2012–2017). Uuden käsikirjan 2012 mukaan ympäristödiplomi on voimassa myöntämivuoden loppuun ja neljä seuraavaa kalenterivuotta. Uusittaessa diplomi on voimassa viisi lisävuotta lukien edellisen voimassaolovuoden päättymisestä.

Seurakuntamme kolmas ympäristöohjelma on laadittu vuosille 2018–2022. Ympäristöohjelmaa uusittaessa tulee laatia selvitys edellisen ympäristöohjelman toteutumisesta ja se on toteutettu kirjaamalla jokaisen luvun loppuun edellisen kauden 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutumisen ennen seuraavan kauden tavoitteita kaudelle 2018–2022.

3.11 Tehtävälueiden ympäristövastaavat

Seinäjoen seurakunnassa, seurakunnan varsinaisen ympäristövastaavan tehtäviä hoitaa yksi henkilö. Työalojen vastaavat huolehtivat kuitenkin omalta osaltaan ympäristöön liittyvistä aiheista.

Tehtävälueiden ympäristövastaavat:

Esko Karttunen, puistopäällikkö, hautaus- ja puistotoimi
 Juha Tupeli, kiinteistöpäällikkö, kiinteistöpalvelut
 Janne Tenhunen, leirikeskustoiminnan päällikkö, leirikeskuspalvelut
 Jaana Kujala, ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö, keittiöpalvelut
 Päivi Linna, varhaiskasvatuksen ohjaaja, lapset
 Jouni Sillanpää, suntio-vahtimestari, kiinteistöpalvelut ja Peräseinäjoen kappeliseurakunta
 Anitta Punkari, puistopuutarhuri, hautaus- ja puistotoimi ja Ylistaron kappeliseurakunta
 Marjo Niskanen, seurakuntapastori, papit ja Nurmon kappeliseurakunta
 Ville Järvinen, seurakuntapastori, papit

3.12 Lisäkoulutus

Seurakunnan ympäristövastaaville ja työntekijöille on järjestetty lisäkoulutusta. Muun muassa kauden aloituksissa on annettu koulutusta lastenohjaajille kestävän kehityksen teemoin. Lisäksi henkilökunnalle on annettu koulutusta esimerkiksi siivouksen toimialalla, tästä lisätietoa kohdassa 7.3.

3.13 Viestintä

Ympäristöjärjestelmä saa myös uuden arvon, kun siitä tiedotetaan seurakunnan ulkopuolelle muille sidosryhmille. Ympäristöasioita pyritään määrätietoisesti nostamaan esiin eri tiedotuskanavilla.

Seurakunnan toiminnasta on tiedotettu muun muassa maakuntalehti Ilkassa, Lakeuden Risti lehdessä, JP-Kunnallissanomissa, Pohjankyrössä, Aito Hitti Pohjanmaa radiokanavalla sekä seurakunnan nettisivuilla. Seurakunnan uusilla nettisivuilla on varattu oma sivu ympäristöaiheille.

Tiedotus ympäristöasioista tapahtuu seurakunnan tavanomaisen tiedotuksen tapaan esimerkiksi henkilöstökokouksissa, sähköpostilla, seurakunnan kotisivulla, sosiaalisessa mediassa ja paikallislehdissä. Kukin työala vastaa omien ympäristöasioidensa tiedottamisesta. Ympäristödiploimiin liittyvä tiedotus toteutetaan seurakunnan normaalien tiedotuskanavien kautta.

3.14 Oma väliauditointi

Kirkkoneuvosto päätti kokouksessaan hyväksyä ympäristöohjelman väliauditoinnin vuonna 2016. Väliauditoinnin on suorittanut ulkopuolisena toimijana Laura Sahlbom. Väliauditointiraportti on valmistunut 23.6.2016.

3.15 Muut toimenpiteet

Ympäristökasvatuksen työalalla on teetetty itsearviointi. Itsearvioinnin kysymyslistan avulla kerätään tietoa ympäristökasvatussuunnitelman toteutumisesta Seinäjoen seurakunnassa. Arvioinnin tavoitteena on tunnistaa seurakunnan ympäristökasvatuksen vahvuuksia ja kehittämisen kohteita.

Itserviointin lomaketta on tarkoitus testata ensin pienellä testiryhmällä ja vastaanottaa heidän palautteensa. Vasta tämän jälkeen tehdään mahdollisesti kattavampi kartoitus kyselytyökalua apuna käyttäen. Tärkeää olisi tehdä itsearviointi läpäisevästi kaikilla työaloilla. Jokainen voi omalla työalallaan, omassa toiminnassa ja asiakkaita kohdatessaan toimia tavalla tai toisella ympäristökasvattajana. Itsearviointi on hyvä toteuttaa aina väliarvioinnin yhteydessä sekä ennen varsinaista ympäristödiploimin auditointia. Kun itsearviointi tehdään säännöllisesti tietyin väliajoin, tuloksia on mahdollista vertailla aiempiin saatuihin tuloksiin selkeän indikaattorin avulla.

3.16 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Ympäristöohjelmassa 2013–2017 asetetut tavoitteet toteutuivat pääosin suunnitelmien mukaisesti. Seurakunnalle ei laadittu ekoaapista. Viestintää ja tiedotusta on kehitetty nykyisillä kanavilla ja työaloja on vastuutettu omassa toiminnassaan.

3.17 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuhenkilö
Ympäristödiploimityö vakiintuu ja kohtaa normaalin toiminnan-suunnittelun	Toimintasuunnitelma, toimintakertomukset - ympäristökasvatussuunnitelma	2018 -	Työalat, ympäristövastaavat
	Väliauditointi	2020	Työalat, ympäristövastaavat

	Diplomin uusiminen	2022	Ympäristötyöryhmä, ympäristövastaavat
Ympäristötyöryhmän kokoonpano ympäristödiplomin keskeisten toimintojen kannalta	Toimintojen kohdistuessa toiminnalliseen puoleen, kunkin työalan edustajan tai teologiensa osallistuminen ympäristötyöryhmään	2018-2022	Kirkkoneuvosto
Valitaan ympäristövastaavat	Valinta suoritettu	2013	Ympäristötyöryhmä
Sisäinen ympäristökatselmus	Ympäristöselvitys- ja pisteytysraportti liitteineen koottu tehdyistä ympäristökatselmuksista	2016	Työalat ja väliaudittoija
Ympäristöohjelma	Laadittu	2017	Ympäristötekniikan insinööri
Johdon sitoutuminen	Johto sitoutuu jatkoon	2018	Kirkkoneuvosto
Henkilöstön koulutus	Ympäristöaiheista koulutusta henkilökunnalle ja luottamushenkilöille	Vuosittain	Ympäristötyöryhmä ja työalojen vastaavat
Ulkoinen ympäristökatselmus (auditointi)	Auditointi suoritetaan	2017	Ympäristötyöryhmä ja audittoija
Oma väliauditointi	Eri työalojen edustajat tekevät väliauditoinnin toiselle työalalle tai muihin seurakuntien aihepiiri kerrallaan	2018-	Työalat
Lisäkoulutus	Järjestetty	2015-2017	Ympäristötyöryhmä ja työalojen vastaavat
Ympäristöasioista tiedotetaan	Ympäristöaiheisista tapahtumista tiedottaminen	Tapahtumien yhteydessä	Tiedottaja
Seurakunnan roolista ja toimista sekä tapahtumista tiedottaminen liittyen luomakunnan varjeluun	Paikallislehdistö, nettisivut Viestintä sidosryhmille	2018-2022 2018-2022	Työalat, ympäristövastaavat
Muut toimenpiteet Itsearviointi	Itsearviointien kysymyslista	Väliauditointien ja auditointien yhteydessä	Seurakunnan työntekijät

4 TOIMINTA JA TALOUS

Minimi	Pisteet
4.1 Toiminta- ja taloussuunnitelma 4.2 Hankinnat 4.3 Vastuullinen sijoittaminen 4.4 Hiililaskuri	4.5 Vastuulliset sijoitusrahastot, 1–5 pistettä 4.6 Lähetystyöhön ja kansainvälisen dia-koniaan myönnettyjen varojen osuus verotuloista, 5–10 pistettä. 4.7 Ympäristömerkityt tuotteet, 2–10 pistettä 4.8 Ympäristöindikaattorit, 2–6 pistettä 4.9 Hiilidioksidipäästöjen vähentämisen suunnitelma ja kompensointi, 1–20 pistettä 4.10 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

4.1 Toiminta- ja taloussuunnitelma

Seurakunnan toiminta- ja taloussuunnitelmaan on sisällytetty vuosittain ympäristötavoitteet. Ympäristötyöryhmän toimintakertomuksessa on raportoitu tavoitteiden toteutumisesta. Toimintasuunnitelmassa asetetaan vuosittain uudet tavoitteet ja ympäristöteemat kullekin vuodelle. Myös yksittäiset työalat ovat toimintakertomuksissa eritelleet ympäristötekoja. Vuodesta 2017 alkaen toimintasuunnitelmissa ja -lomakkeissa jokainen työala erittelee tapahtumat ja teot.

Ympäristötyöryhmä seuraa vuosittain ympäristöohjelman toteutumista.

Kiinteistöstrategiasta on kerrottu tarkemmin luvussa 8.1.

4.2 Hankinnat

Seurakuntaan tehtäviä hankintoja ohjaa laki julkisista hankinnoista. Seurakunnan hankintasääntö on päivitetty uuden hankintalain myötä huhtikuussa 2017. Yhteistyö kirkkohallituksen kanssa on selvitetty vuonna 2016.

Hankinnoissa huomioidaan ympäristövaikutukset. Seurakunnassa käytettävien ympäristömerkittyjen tuotteiden määrää kasvatetaan kaiken aikaa mahdollisuuksien mukaan.

Seinäjoen seudun hankintarenkaan sopimustuotteiden laatuvaatimukset koskevat toimistotarvikkeita, pehmopapereita ja pesuaineita. Tavarantoimittajien tulee muun muassa antaa tarjouksessa selvitys ympäristöohjelmastaan tai toimistotarvikkeiden kohdalla esimerkiksi täyttää ISO 14001 ja ISO 9706 vaatimukset. Pesuaineiden ja pehmopaperien kohdalla tarjoajan on esimerkiksi tiettyjen positioiden kohdalla merkittävä, mikäli tuotteelle on myönnetty ETA-alueella käytössä oleva ympäristömerkki tai tuote täyttää ympäristömerkin kriteerit. Konditoriatuotteiden tarjouspyyntöasiakirjassa huomioidaan muun muassa logistiikka ja pesulapalveluiden tarjouspyyntöasiakirjassa energiat, logistiikka ja ympäristöohjelmat.

Painotarjouksia kysytään yleensä lähialueiden painotaloista ja valintaperusteena käytetään lyhyttä kuljetusmatkaa ja ympäristömerkkiä.

4.3 Vastuullinen sijoittaminen

Seurakunta pyrkii kaikissa sijoituksissaan noudattamaan kirkon asiantuntijaryhmän laatimia eettisen sijoittamisen periaatteiden ohjeita. Sijoittamisen tulee myös noudatella kirkon omia eettisiä arvoperustoja ja olla sopusoinnussa lainsäädännön kanssa.

Vastuullisen sijoittamisen avulla varmistetaan sijoituksille hyvä tuotto sekä hallitaan sijoitusriskejä tehokkaasti. Seinäjoen seurakunta keskittyy varainhoitajien kautta erityisesti vastuullisesti toimivien sijoituskohteiden suosimiseen ja yritysten toimintatapoihin vaikuttamiseen. Seurakunta haluaa aktiivisesti olla mukana lisäämässä tietoisuutta vastuullisesta sijoittamisesta toimimalla avoimesti. Epäeettiseen toimintaan ei sijoiteta, sen sijaan kestävän kehityksen rahastoja suositaan.

Uusia linjauudistuksia sijoituksiin liittyen ei ole tiedossa. Seurakunta jatkaa yhteistyötä nykyisten vastuullisesti toimivien varainhoitajien kanssa. Salkunhoitajilta edellytetään näyttöä vastuullisesta sijoittamisesta (OP ja SEB -selvitykset).

4.4 Hiililaskuri

Seinäjoen seurakunta on ottanut käyttöön hiililaskurin vuonna 2016. Hiililaskurin tiedot saadaan kiinteistöjen hallintajärjestelmä Haahtelan toimittamasta ohjelmasta. Tiedot löytyvät erittäin hyvistä energia- ja vesitoimittajien seurannoista.

Kirkon hiililaskuria ollaan muokkaamassa helppokäyttöisemmäksi, eikä nykyisen version käyttöä edellytetä minimikriteerinä laskurista tulleen runsaan palautteen vuoksi, mikäli vaadittavat tiedot löytyvät muuten.

4.5 Vastuulliset sijoitusrahastot

Vastuulliset sijoitusrahastot löytyvät erillisistä liitteistä. Op sijoitukset, OP 100% (ympäristökatselmusmateriaalin liite 14) ja SEB sijoitukset, 21,3 % (ympäristökatselmusmateriaalin liite 15).

4.6 Lähetystyöhön ja kansainväliseen diakoniaan myönnettyjen varojen osuus verotuloista

Vuoden 2015 talousarviossa verotuloiksi arvioitiin 14 811 787 euroa. Kansainväliseen diakoniaan ja lähetystyöhön oli käytetty vuonna 2015 yhteensä 533746 € eli lähetystyön ja kansainvälisen diakonia avustusten osuus verotuloista oli 3,6 %.

Vuonna 2016 lähetystyöhön oli käytetty yhteensä 301 295 € ja kansainväliseen diakoniaan annetut avustukset olivat 117 800€.

4.7 Ympäristömerkityt tuotteet

Seinäjoen seurakunnan hankinnoissa käytetään paljon ympäristömerkittyjä tuotteita. Näistä tarkemmin esimerkiksi kohdassa 7.5 ja 9.2, siivous sekä ruoka ja keittiöt.

4.8 Ympäristöindikaattorit

Ympäristötavoitteiden toteutumista seurataan ympäristöindikaattoreiden avulla. Ympäristöohjelman uudet indikaattorit tulevalle ympäristödiplomikaudelle alkaen 2018 ovat:

1. Seurakunnassa vietetään vähintään 10 ympäristö-/luomakunta-aiheista jumalanpalvelusta tai seurakuntatilaisuutta vuosittain.
2. Ympäristöaiheisia aamunavauksia ja hartauksia on 50 kpl vuosittain.
3. Seurakunnan ympäristötiedottamisen vahvistaminen ympäristöasioissa.
4. Jättemäärän vähentäminen poltettavan jätteen osalta.

4.9 Hiilidioksidipäästöjen vähentämissuunnitelma ja kompensointi

Seinäjoen seurakunnalla on sopimus VR:n kanssa henkilökuljetuksista.

4.10 Muut toimenpiteet

Seinäjoen seurakunnalla on ollut töissä tukityöllistettyjä. Sosiaalista/avotyöllistämistä on ollut muun muassa vuosina 2015-2016. Kolme pitkäaikaista henkilöä ja lisäksi kaksi lyhytaikaista henkilöä on ollut keittiö- ja vahtimestarityössä. Keittiöllä tapahtuvan vapaaehtoistyön osalta on pyritty vaikuttamaan säätelyyn, tekemällä eduskunnalla aloite tartuntatautilain ja asetuksen elintarvikehuoneistosta muuttamisesta. Keittiöllä tapahtuvassa vapaaehtoistyössä tulisi olla nykyistä lainsäädäntöä kevyemmät vaatimukset. Seurakunnalla on ollut ystävätuvan toimintaa; ystävä-apua ja ruoka-apua.

4.11 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Ympäristöohjelmassa 2013-2017 asetetut tavoitteet ovat toteutuneet pääosin suunnitellun mukaisesti. Talousarvio-/toimintakertomuslomakkeeseen on lisätty kohta; "työalan tavoitteet ympäristöohjelman toteuttamiseksi". Päivitetty hankintasääntö hyväksyttiin kirkkoneuvostossa 30.3.2017. Tarjouspyyntöjen laatuvaatimukseen on sisällytetty valintaperusteiksi ympäristöasiat, muun muassa pesulapalveluissa, konditoriatuotteissa, elintarvikehankinnoissa ja painotalossa.

4.12 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuhenkilö
Toiminta- ja taloussuunnitelma	Taloussuunnitelmassa varataan riittävät resurssit ympäristökoulutukseen ja -toimintaan	Vuosittain talousarvion laadinnassa	Työalavastaavat
Ympäristöasioiden huomiointi	Uusi ympäristöohjelma Ympäristöteemat	2017 Vuosittain vaihtuva	Seurakunnan työntekijät ja työalavastaavat
Eettinen sijoittaminen	Seurakunta pyrkii kaikissa sijoituksissaan noudattamaan kirkon asiantuntijaryhmän laatimia eettisen sijoittamisen periaatteiden ohjeita	Vuosittain	Hallintojohtaja
Hiilidioksidipäästöjä	Otettu käyttöön hiililaskuri,	2016	Kiinteistöpäällikkö

vähennetään	tiedot kiinteistöjen hallintajärjestelmä Haahtelan ohjelmasta (veden- ja energiankulutus)		
	Sopimus VR:n kanssa henkilökuljetuksista	2018-2022	
Lähetystyö ja kansainvälisen diakonian osuus budjetista	Seurakunta osallistuu osoittamalla tietyn määrän verotuloistaan lähetystyöhön ja kansainväliseen diakoniaan	Vuosittain talousarvion laadinnassa	Hallinnon hyväksymän talousarvion kautta
Ympäristöasiat huomioidaan hankinnoissa	Seurakunnan hankintaohje päivitetty	2017	Hallintojohtaja ja hankinnoista vastaavat
	Hankinnoissa yhtenä valintakriteerinä ovat ympäristöominaisuudet	2018-2022	Työalojen hankintavastaavat
	Ympäristömerkittyjen tuotteiden määrää kasvatetaan	2018-2022	Työalojen hankintavastaavat
Ympäristöindikaattorit	Ympäristöohjelman tavoitteiden ja indikaattorien toteutumista seurataan toimintakertomuksessa ja raportoidaan seurakunnan nettisivuilla sekä mediassa	Vuosittain	Työalat, ympäristövastaavat, tiedottaja
	Poltettavan jätteen määrän seuranta	Vuosittain	Kiinteistöpäällikkö
Muut toimenpiteet	Tukityöllistettyjen palkkaaminen keittiö- ja vahtimestarityöhön	2015-2016	Henkilöstöpäällikkö
Vapaaehtoistyö			

5 YMPÄRISTÖKASVATUS

Minimi	Pisteet
5.1 Seurakunnalla on ympäristökasvatussuunnitelma	5.4 Ympäristöaiheiset erityisjumalanpalvelukset, 1–6 pistettä
5.2 Ympäristöasiat sisältyvät seurakunnan jumalanpalveluselämään	5.5 Erilliset ympäristötapahtumat, 1–5 pistettä
5.3 Ympäristöasiat eri toiminnoissa	5.6 Hiljaisuudelle rauhoitetut paikat, 5 pistettä
	5.7 Verkostoyhteistyö, 1–5 pistettä
	5.8 Ympäristökasvatuksessa on otettu käyttöön välillisen vaikuttamisen menetelmät, 1–5 pistettä
	5.9 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

5.1 Ympäristökasvatussuunnitelma

Ympäristödiplomi edellyttää, että seurakunnassa on laadittu ympäristökasvatussuunnitelma. Ympäristökasvatus tässä tarkoittaa kaikkea sitä toimintaa, jonka avulla seurakunta kannustaa ja johdattaa seurakuntalaisiaan ympäristöystävällisempään ja kohtuullisempaan elämäntapaan.

Luonteeltaan se on laaja-alaista ja kaikki ikäryhmät kattavaa, elinikäistä oppimista tukevaa toimintaa, jonka arvopohja perustuu kristilliseen uskoon.

Seinäjoen seurakunnassa ympäristökasvatusta toteutetaan läpäisyperiaatteella; jokainen seurakunnan työntekijä ja luottamushenkilö on ympäristökasvattaja omalla paikallaan. Jokainen työala vastaa omasta ympäristökasvatussuunnitelmastaan. Ympäristövastaava varahenkilöineen varmistaa, että ympäristökasvatustavoitteet ovat osana toimintasuunnitelmia ja –kertomuksia.

Seurakunnalle on laadittu oma ympäristökasvatussuunnitelma, joka on päivitetty vuonna 2016. Seinäjoen seurakunnan ympäristökasvatussuunnitelma pohjautuu ympäristöohjelmaan ja rakentuu prosessimaisesti. Käytännössä ympäristökasvatussuunnitelma on kokonaisuus, joka muodostuu työalojen sovelluksista. Ympäristöasiat mukaan lukien ympäristökasvatussuunnitelman suuntaviivat ovat mukana toimintaa suunniteltaessa ja toteutumista arvioidaan toimintakertomuksessa. Ympäristökasvatussuunnitelma rakentuu kolmesta eri polusta: tiedostaminen, tekeminen, tunteminen.

5.2 Ympäristöasiat sisältyvät seurakunnan jumalanpalveluselämään

Seinäjoen seurakunnassa ympäristöasiat sisältyvät luontaisesti jumalanpalveluselämään. Lähtökohtana on luomiskertomuksen kehoitus luonnon viljelemiseen ja varjelemiseen. Tämä tulee seurakunnassa luontaisesti esille kylvöjen siunaamisessa ja sadon kiittämisessä, jotka toteutetaan yhteistyössä maataloustuottajajärjestöjen kanssa. Seurakunnan julistuksessa on otettu huomioon luontoteema muun muassa luomakunnan sunnuntain jumalanpalvelusten saarnassa ja virsivalinnoissa.

Ympäristökasvatus näkyy jumalanpalveluselämässä myös metsä- ja leirikirkoissa sekä laavuilla ja teltoissa pidetyissä luontoaiheisissa jumalanpalveluksissa ja hartauksissa.

5.3 Ympäristöasiat eri työmuodoissa

Ympäristödiplomi edellyttää, että jumalanpalvelusten, rippikoulujen ja koulutyön lisäksi vähintään kolmessa hengellisessä työmuodossa on pohdittu, miten ympäristökasvatus konkreettisesti toteutetaan seuraavalla diplomikaudella. Seuraavaksi esitetään kooste ympäristökatselmuksen aikana tehdystä ympäristökasvatussuunnittelusta työaloittain.

Varhaisnuorisotyön ympäristökasvatussuunnitelmasta 2017:

Varhaisnuorisotyössä ympäristöteot ovat toteutuneet muun muassa koulutuksissa ja kerhojen hartauksissa, joissa on ollut luontoteema esillä. Leireillä ohjataan lapsia ruokahävikin ja jätteen määrän vähentämisessä sekä lajittelussa. Kerhoissa tehdään askarteluja ekomateriaaleista (muun muassa virikerullista) ja luonnonmateriaaleista. Varastot inventoidaan ennen uuden kerhomateriaalin hankkimista. Käsipyyhepaperien käyttöä on vähennetty. Kerhot viettävät kerhoiltoja laavuilla luonnossa. Leireillä lauletaan jumalanpalveluksissa luomakunnan virttä 581. Aktiivinen sosiaalisen median käyttö; leirikuulumisten ja ympäristöasioiden päivitys sosiaaliseen mediaan.

Varhaisnuorisotyössä koululaiskirkoissa voidaan käsitellä luomakunnan aiheita koulusta/vuodesta riippuen. Koululaiskirkot suunnitellaan yhdessä seurakunnan ja koulujen kesken. Luontoaiheeseen liittyy myös virret kuten suvivirsi ja muut laulut sekä suurleiri, joka toteutetaan 4 vuoden välein. Varhaisnuorten suurleiriin osallistuu noin 2000-2500 nuorta. Seinäjoen seurakunnasta osallistuu leirille noin 200 nuorta. Leiri kestää 5 päivää.

Ympäristökasvatusta toteutetaan leiri- ja retkitoiminnan suunnittelussa, ohjeistuksessa ja toteutuksessa. Käytännössä se on tarkoittanut esimerkiksi puun istutusta. Reformaation (500 v.)

merkkivuonna 2017, istutettiin puita Nurmassa ja Seinäjoella, Helatorstain messun yhteydessä, kun isot siunattiin tehtävään. Hautausmailla ympäristökasvatusta toteutetaan opastettujen kierroksien avulla.

Varhaisnuorisotyössä toteutetaan paljon rastiratoja luonnossa, vietetään paljon aikaa ulkona, kodalla ja ulkokirkossa. Kesällä 2017 tehtiin leireiltä retki Ähtärin eläinpuistoon.

Nuorisotyön ympäristökasvatussuunnitelmasta 2017:

Nuorisotyössä ympäristöteemat ovat esillä päivänavauksissa, hartauksissa ja sosiaalisessa mediassa. Leirien ohjeistuksessa kerrotaan ruokailuohjeistuksesta, kierrättämisestä sekä roskaamisesta. Tuotteet käytetään päiväsjärjestyksessä. Vältetään turhia printtejä, muistiot ynnä muut luetaan ruudulta. Työalan tavaroista tehdään inventaario ennen kuin hankitaan uusia. Toteutetaan retkiä ja leirejä sekä nuotio- ja hartaushetkiä metsässä. Sosiaaliseen mediaan lisätään hyviä linkityksiä ja kauniita kuvia.

Kumppanuusseurakuntatyön ympäristökasvatussuunnitelmasta 2017:

Kumppanuusseurakuntatyössä toteutetaan virtuaalijumalanpalveluksia kumppanuusseurakuntien kanssa. Yhteiskuljetuksia suositaan. Vierailuilla majoitaudutaan perheissä ja leirikeskuksissa. Vierailuiden ohjelmaan sisällytetään aina luonto ja ympäristöelämyksiä.

Varhaiskasvatuksen ympäristökasvatussuunnitelmasta:

Toimintakautena 2012-2017: Pidettiin teemapäiviä aluseurakunnan lastenohjaajille, varhaiskasvatuksen henkilöstölle, pyhäkoulunohjaajille ja aluseurakunnan lastenohjaajille; muun muassa joulukorttien tuunausaamuja. Saaduista joulukorteista tuunattiin uusia joulukortteja. Opeteltiin uudesta Lasten Virsi – kirjasta kolme kierrätykseen ja luonnon suojelemiseen liittyvää laulua sekä luontoon ja ympäristökasvatukseen liittyvät kaksi laulua.

Päiväkerhoryhmissä vedettiin kierrätysmateriaaleihin liittyvä kuukauden askartelu-projekti Nukkeryhmä Ilon pisara kiersi kierrätykseen liittyvän Nukke – esityksen kanssa muun muassa päivähoiton eri ryhmissä ja päiväkerhoryhmissä aluseurakunnan alueella.

Koko seurakunnan varhaiskasvatuksen henkilöstö ja kerholaiset osallistuivat joulukorttien keräystalkoisiin toimintakautena. Yhteisen kerho – ohjelmiston myötä luontoon liittyvät raamatunkertomukset, virret ja laulut olivat aiheena päiväkerhoryhmissä koko Seinäjoen seurakunnan varhaiskasvatuksessa. Ohjelmiston myötä askarteluun liittyvät kierrätysmateriaalit ja luonnonmateriaalit olivat askartelujen pohjana sekä yhdessä lasten kanssa seurattiin vuodenaikojen vaihtumista, säätiloja, eläinten ja lintujen elämää. Pidettiin luontoaiheisia hartauksia kirjasta Luontokirkkovuosi; lastenohjaajille työkokouksissa sekä koko henkilöstölle omilla aamuhartausvuoroillaan. Lastenohjaajien työkauden aloitukset pidettiin vuorotellen eri leirikeskuksissa. Ohjelmiin on sisällytetty muun muassa rastirata luonnossa, sekä luontoaiheinen hartaus Luontokirkkovuosi-kirjasta sekä retki kodalle, hiljentyminen metsän keskellä ja geokätköjen etsintää. Käytettiin kimppakyytejä ja/tai talon autoa kauempana oleviin kokouksiin mentäessä. Tehtiin retkiä lähimetsään tai puistoon. Järjestettiin perheleireillä rastiratoja luontoon. Hyödynnettiin kierrätys- ja luonnonmateriaaleja myös perheleirien askarteluissa.

Ympäristökasvatuksen tavoitteita on laajennettu koskemaan koko seurakunnan varhaiskasvatusta vuosiksi 2015 - 2017.

Tulevan toimintakauden 2017-2018 aloitus on Ahonniemen leirikeskuksessa. Tuodaan varhaiskasvatuksen henkilöstölle tiedoksi Seinäjoen seurakunnan ympäristökasvatussuunnitelma. Kehi-

tetään ympäristökasvatuksen tilastointia Seinäjoen seurakunnan yhteisessä varhaiskasvatuksessa pilottivaiheen jälkeen. Mietitään ympäristökasvatuksen tavoitteita varhaiskasvatuksessa Pilotin loppumisen jälkeen.

Lisäksi edelleen mukana käytännössä ovat lähes kaikki samat toiminnot kuin toimintakaudella 2012-2017.

Lisäksi varhaiskasvatuksen työalakohtaisilla sivuilla tiedotetaan kiitettävästi ympäristöasioista, kuten luontoretkestä ja kierrätysmateriaalien käytöstä askarteluissa.

Muun muassa varhaiskasvatuksessa, perheleireillä ja leirikeskoksissa opetetaan myös lajittelua ja biojätteen vähentämistä. Ruokaa ohjataan ottamaan vain sen verran kuin jaksaa syödä.

Varhaiskasvatuksessa on ollut luomisaihe esillä viime vuonna kevätkirkossa ja perhemessussa.

Diakoniatyön ympäristötekoja vuonna 2017:

Yhteisvastuukeräyksen aloitustapahtuma, yhteinen vastuu maailmasta ja luomakunnasta. Solidaarisuus, tasa-arvo, välittäminen ja huolehtiminen.

Kiitosateria YV-Keräykseen vapaaehtoisille Hyllykalliolla, siihen liittyen Vesi-aiheinen hartaushetki.

Prisman lipaskeräykset.

Kierrätysmateriaalien käyttö diakoniapiireissä, vapaaehtoisten tapahtumissa.

Lankarin leiripäivät vanhuksille. Hartaushetkissä ja leirikirkoissa aiheena luomakunta, leiripäivissä aina mahdollisuuksien mukaan ulkorastirata ja luonnon materiaalien keräämistä, orvokien/kukkien istutusta.

Kirkonmäen kihinät Nurmon kirkon ympäristössä. Ulkojumppaa, vohveleita, hautausmaakerros, luomakunta-aiheinen hartaus, Lakeuden kaverikoirat rapsuteltavina.

5.4 Ympäristöaiheiset erityisjumalanpalvelukset

Seurakunta järjestää ympäristöaiheisiä erityisjumalanpalveluksia. Seuraavassa taulukoituna vuosittain tai tiettyinä vuosina järjestettyjä tilaisuuksia Alue seurakunnassa, Peräseinäjoen, Ylistaron ja Nurmon seurakunnissa.

Alue seurakunta	Peräseinäjoki
- Luomakunnan sunnuntain jumalanpalvelukset vuosittain	- Luomakunnan sunnuntain jumalanpalvelukset vuosittain
- Kylvöjen siunaamiset Kitinojan kirkossa ja pellon reunalla vuosittain	- Kylvön siunaaminen ja sadonkorjuun kiitosjuhla, yhteistyössä maataloustuottajajärjestöjen ja Eläkeliiton kanssa vuosittain
- Sadonkorjuumessut vuosittain	- Jokakesäinen kansanlaulujumalanpalvelus Kalajärvellä, Aisamäen kesäteatterissa
- Kesän 2017 tyttöleirin aihe: ”Luomakunta”, aiheeseen liittyen leirillä toteutettiin myös leirijumalanpalvelus samaisella teemalla	- Ahoniemen leirien leirikirkot, vuonna 2017 lisäksi juhannuspäivän pääjumalanpalvelus Ahonniemen leirikappelissa
- Juhannuksen perheleirillä kesällä 2017 vietetään kirkko luonnon helmassa	- Luontoteemaan liittyviä laavu-/kotakirkkoja ja -hartauksia
- Laavuhartaus Jouppilanvuorella Aarnikot-	

kan hiljentymispaikalla ja Hallilanvuorella 2017 - Luontoaiheisia hartauksia pienkodeissa	- Kelttiläinen messu vuosittain - Tuomas-messussa ollut esillä ekologinen teema
--	--

Ylistaro	Nurmo
- Luomakunnan sunnuntain jumalanpalvelukset vuosittain - Muissakin jumalanpalveluksissa ja tilaisuuksissa lauletaan luomakuntaan liittyviä virsiä - Kylvön siunaaminen ja sadonkorjuun kiitosjuhla, yhteistyössä maataloustuottajien kanssa vuosittain - Kesäisin ulkoilmatilaisuutena Särkisyrjän muistojumalanpalvelus - Muita ulkona pidettäviä jumalanpalveluksia, kuten hautausmaajuhla - Kesäillan hartaudet kirkon pihamaalla - Päiväkerhon kevätkirkon saarnassa aiheena luominen vuonna 2017	- Luomakunnan sunnuntain jumalanpalvelukset vuosittain - Ohraleipämessu Hyllykalliolla - Kylvön siunaaminen vuosittain - Sadosta kiittämisen jumalanpalvelus vuosittain - Kirkkopihahartaudet kesällä - Muita ulkona pidettäviä hartaushetkiä pitkin vuotta - Hartauskuvia Hyllykallion seurakuntakodilla ja Nurmon seurakuntakeskuksella

5.5 Erityiset ympäristötapahtumat

Seinäjoen seurakunta on järjestänyt monipuolisesti erityisiä ympäristötapahtumia:

- Sytykkeen eli seurakunnan työntekijäyhdistyksen luontoretket - Reilu toritapahtuma - Partaharjun KIPINÄ-suurleirille osallistuminen, jossa kaikki toiminta tapahtui luonnon keskellä. Seurakunta vastuussa kaikista hartaus- ja jumalanpalvelushetkestä päivittäin. Kaikki hartaudet oli valmisteltu ympäristön, luonnosta ja yhteisestä luomakunnan vastuusta nousevista teemoista. - Varhaisnuorisotyössä ja nuorisotyössä on järjestetty mahdollisuus osallistua eräjärmäleireille tai leirikouluun yhteistyössä koulu- luokan kanssa. - Naisten päiviä Reilussa hengessä - Reilun kaupan tapahtumat keväisin ja syksyisin: päiväkerho/ perhekerho ja nuorisotyö - Reilun kaupan kuukausikirjeitä, joissa esillä muutos, mitä on saavutettu paikallisilla tasoilla. - Äitienpäivä Reilussa hengessä - Äitienpäivälounaat ja henkilöstöruokailu Reilulla teemalla: raaka-aineet, kukat ja materiaaleja - Ravintolapäivä Lakeuden Ristin tornissa: sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys. Kat-	- Aikuistyössä hiihto- ja patikointimatkoja ym. luonnossa liikkumista - Alueseurakunnan retkiä luontokohteisiin: adventin kynttilähartaus Kultavuoren maastoissa - Kevätretki Virroille, käynti perinnekylässä ja kirkossa - Keväinen kumpparikävely Joupiskan esteettömällä kuntopolulla - Lauluilta Kuussaaren laavulla - Päihdetyön kesäpäivä Aarnikotkan kodalla - Retki Virroille ja Torisevaan - Partiolaisten syksyn avaus Kattilavuoren laavulla, seurakunnan hartaus - Adventin kynttilähartaus Kultavuoren maastoissa - Hartaus Aarnikotkan kodalla - Breikkileiri Lankarissa, johon sisältyi paljon myös luonnossa oloa (makkaran ja lättyjen paisto kodalla, soutelua kanoilla ja veneellä, kalastusta) - Simasuut lenkillä Joupiskan esteettömällä kuntopolulla - Kalastusretki turvapaikanhakijoiden kanssa - Naisten ilta. Ympäristöteema yhtenä illan ohjelmanumerona, energian säästöseinä käytössä myös miesten illassa
--	--

<p>taus, aterian nauttiminen tornin parvekkeilla, kaupunkimaisemia ihailen. Esillä myös kuvakollaasi tornin ja kirkon sekä seurakuntakeskuksen (Alvar Aalto suunnittelema) rakentamisvaiheista</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Miesten luontoretki - Naisten ja miesten illassa Reilun kaupan tuotteiden esittelypiste ja maistiaiset - Kota- ja laavuseurat
--	---

5.6 Hiljaisuudelle rauhoitetut paikat

Hiljaisuudelle rauhoitettu paikka sijaitsee Honkiniemen luontopolulla.

5.7 Verkostoyhteistyö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Seinäjoen seurakunnassa verkostoyhteistyö on moninaista.

Seinäjoen kaupungin energiaryhmä ja seurakunnan ympäristötyöryhmä pitivät yhteispalaverin liittyen seurakunnan oman toiminnan esittelyyn.

Hiippakunnan ympäristötyöryhmän sihteeri, seurakunnan luottamushenkilöedustus, seurakunnan johtavat viranhaltijat ja ympäristötyöryhmän jäseniä kokoontuivat yhteistyöpalaverin muodossa. Hiippakunnasta esitettiin toive, että seurakunta jatkaisi ympäristöohjelmaa ja seurakunta toimisi edelläkävijänä ja suunnannäyttäjänä maakunnallisena keskuksena.

Hautausoimistojen ja kukkakauppiaiden palaverissa oli esillä ympäristöteema Ylistarossa.

Ympäristökoulutusta järjestettiin Ylistarossa esimerkiksi aikuistyön ja diakoniatyön järjestämässä naistenillassa, jossa Thermopolis Oy:n edustaja puhui energiatehokkuudesta.

Hiippakunnan järjestämässä keittiöhenkilöstön koulutuksessa, pääemäntä alusti vastuullisen ruokatuotannon ohjelman.

Agricolan koulutuskeskuksen järjestämässä keittiö- ja leirikeskushenkilöstön koulutuspäivillä seurakunnan pääemäntä alusti aiheesta: ympäristödiplomin vaikutukset siivoukseen, jätehuoltoon ja keittiötoimeen.

Osallistuttiin Partaharjun KIPINÄ -suurleirille.

5.8 Ympäristökasvatuksessa on otettu käyttöön välillisen vaikuttamisen menetelmät

Keittiöllä tapahtuvasta vapaaehtoistyöstä tehtiin aloite eduskunnalle, pyrkimyksenä vaikuttaa säätelyyn ja normien purkuun. Vuonna 2017 tartuntatautilakiin tuli aloitteen mukainen muutos; vapaaehtoisten ei tarvitse toimittaa terveystodistusta työskennellessään elintarvikehuoneistossa.

Koulujen päivänavauksissa on Peräseinäjoella ollut ajoittain esillä ympäristöteemat. Ympäristöaiheisia aamunavauksia alueen ala- ja yläkouluilla sekä lukiossa pidetään keskimäärin 1 kerta/lukukausi/koulu.

Alue seurakunnan koulujen päivänavauksissa on käytetty pohjana luomakunnan sunnuntain aiheita/tekstejä.

Geokätköily on suositeltavaa seurakunnan alueilla.

Seurakunnan menuehtotelmassa on ympäristöseurakunnan ja Reilun kaupan logot sekä maininta alkutekstissä, että seurakunnan keittiö käyttää pääosin kotimaisia sekä lähialueen tuottajien raaka-aineita. Seurakunnan keittiöt ovat sitoutuneet toimimaan kirkon ympäristökäsikirjan mukaisesti.

5.9 Muut toimenpiteet

Seurakunnan diakonia jakaa ruoka-apuna uuselintarvikkeita sekä vastaanottaa ruoka-avuksi lahjoitettua ruokaa seurakunnan keittiöltä sekä kaupungin ruokapalveluilta jaettavaksi vähävaraisille.

Seurakunnan diakonia vähentää myös biojätettä; hävikkiruokaa on välitetty eteenpäin yhteistyössä kaupungin ruokakeskuksen ja keskussairaalan keittiön kautta. Määrä vaihtelee muutamista kymmenistä kiloista enimmillään noin 50 kilogrammaan.

Pidettiin Suvilinnun laulu -tilaisuuksia, joissa ympäristöaiheisia lauluja. Toinen tilaisuuksista järjestettiin ulkona.

Honkiniemen leirikeskuksesta pidettiin luomakunta, vastuu ja valinnat -aiheinen oppitunti ja hartaus sekä yksi iltaohjelma ulkona.

Toteutettiin hartaus ja helmihetket sekä jumalanpalvelukset kappelissa. Lisäksi pidettiin luomakuntatunti ulkona järven rannassa. Järjestettiin yhteisen vastuun ja kansainvälisen diakonian opeuspäivä; rastitehtävät ryhmissä isosen kanssa ympäri leirikeskusta ja nuotioillat järven rannassa.

Metsästyskauden avauksen yhteydessä pidettiin rukoushetki hirvenmetsästyskauden aluksi.

Kinkereillä oli aiheena 5. käsky, jonka yhteydessä keskusteltiin luonnon varjelemisesta. Kinkeri-aiheissa käsiteltiin luonnon hyvää huolenpitoa. Kinkereillä oli esillä Jumalan luomistyöstä kertovia virsiä.

Varhaiskasvatuksessa kestävän kehityksen teemat ovat hyvin esillä suunnitelmissa ja toteutumisista seurataan.

Ympäristökasvatusmateriaalia on hankittu sen ilmestyttyä. Esimerkiksi seuraavat kirjat: Ekonistin käsikirja, Luonto ja Raamattu sekä Kerhonohjaajan käsikirja. Kerhonohjaajan käsikirja on jaettu jokaiseen varhaisnuorten kerhoon. Käsikirja ilmestyy vuosittain. Kirja on käsikirjatyypinen, josta löytyy joka viikolle valmis kerho-ohjelma. Kirjassa on luontoon liittyviä tehtäviä ja hartauksia ja se on viikoittain käytössä kerhoissa varhaisnuorisotyössä. Myös Ekonistin käsikirja on ollut käytössä varhaisnuorisotyössä.

Varhaiskasvatuksessa on käytetty luontokirkkovuosi -kirjaa hartaushetkissä. Kirjassa kerrotaan muun muassa vuodenajoista ja kierrätyksestä. Kirja sopii hyvin lastenohjaajien ja pyhäkoulunohjaajien käyttöön ja se on ollut käytössä myös papeilla.

5.10 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Ympäristöohjelmassa 2012-2017 asetetut tavoitteet ovat toteutuneet suunnitelman mukaisesti.

5.11 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuuhenkilö
Ympäristökasvatus toteutuu suunnitellusti	Ympäristökasvatussuunnitelma päivitetty Ympäristöasiat mukaan lukien ympäristökasvatussuunnitelman suuntaviivat ovat mukana työalojen toimintaa suunniteltaessa Varhaiskasvatuksen kehittämisasiakirjan päivitys; ympäristökasvatukselliset tavoitteet ja toimenpiteet merkittäväksi asiakirjaan	2016 2018-2022 2018-2022	Kasvatuksesta vastaavat työalat Kasvatuksesta vastaavat työalat Kehittämistyöryhmä
Ympäristöasiat sisältyvät jumalanpalveluselämään ja muuhun seurakunnan toimintaan	Luomakunnan sunnuntai vuosittain Kylvön siunaaminen Sadonkorjuujuhla Metsä - ja leirikirkot Musiikkityössä pohditaan ympäristöaiheisten laulujen merkityksiä Rippikoulujen hartauselämässä käsitellään luontoteemoja Tuomasmessuun liitetään ekologisia teemoja	2018-2022	Kappalaiset, työalat
Ympäristöasiat eri tehtäväalueilla	Kaikilla tehtäväalueilla pohditaan ja kehitetään ympäristöasioihin liittyviä aiheita	2018-2022	Työalat, ympäristövastaavat
Ympäristöaiheiset erityisjumalanpalvelukset	Muun muassa laavuhartaudet, leirikirkot, Kelttiläiset messut, kesäillan hartaudet	2013-2017	Jumalanpalveluselämästä vastaavat
Ympäristökasvatus läpäisyperiaatteella	Ympäristöaiheet ovat esillä jumalanpalveluksissa ja kaikilla työaloilla tilanteiden mukaan	2018-2022	Työalat, ympäristövastaavat
Erityiset ympäristötapahtumat	Muun muassa ympäristöteemat naisten- ja miestenilloissa, lauluillat, äitienpäivälounaat Reilussa hengessä, retket luontokohteisiin, KIPINÄ - suurleiri	2013-2017	Työalat
Hiljaisuudelle rauhoitetun paikan toteutus	Honkiniemen leiri- ja kurssikeskukseen on tehty hiljaisuuden polku rauhoitetulle ranta-alueelle	2017	Leirikeskustoiminnan päällikkö
Yhteistyö eri tahojen kanssa	Seurakunnassa toteutettu moninaista verkostoyhteistyötä, muun muassa: Seinäjoen kaupungin energia-ryhmä ja seurakunnan ympäris-	2013-2017	Työalat

	<p>tötyryhmän kesken pidetty yhteispalaveri liittyen seurakunnan oman toiminnan esittelyyn</p> <p>Yhteistyöpalaveri Hiippakunnan ja seurakunnan kesken liittyen ympäristöohjelmaan</p> <p>Ympäristökoulutukset eri yhteistyötahojen kesken</p>		
Välillisen vaikuttamisen keinot otetaan käyttöön	<p>Aloite eduskunnalle tartuntatautilain ja asetuksen elintarvikehuoneistosta säätelyyn, kevyemmät vaatimukset keittiöiden vapaaehtoistyöhön</p> <p>Tartuntatautilakiin tuli aloitteen mukainen muutos; vapaaehtoisten ei tarvitse toimittaa terveystodistusta työskennellessään elintarvikehuoneistossa</p>	<p>2015</p> <p>2017</p>	<p>Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö</p> <p>Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö</p>
Muut toimenpiteet	<p>Hankitun ympäristökasvatusmateriaalin käytön seuranta ja huomioimista ympäristökasvatussuunnitelmissa</p> <p>Toteutettu muun muassa hartauksia, laulutilaisuuksia, rukoushetkiä</p> <p>Ruoka-apua vähävaraisille</p>	<p>Käytössä</p> <p>2013-2017</p> <p>2013-2017</p>	<p>Työalat</p> <p>Työalat</p> <p>Diakonian työala</p>

6 JÄTEHUOLTO

Minimi	Pisteet
6.1 Jätehuoltoselvitys	6.8 Hyötyjätteiden vapaaehtoinen keräys, 1–8 pistettä
6.2 Jätehuoltosuunnitelma	6.9 Kertakäyttötuotteiden vähentäminen, 1–5 pistettä
6.3 Hyötyjätteiden keräys	6.10 Kaatopaikkajätteen väheneminen, 1–10 pistettä
6.4 Vaaralliset jätteet ja vastuuhenkilön nimeäminen	6.11 Kompostointi, 2–8 pistettä
6.5 Bio- ja puutarhajätteen käsittely	6.12 Hyötyjätepisteet hautausmaalla 1–3 pistettä
6.6 Kaatopaikkajätteen määrän seuranta	6.13 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä
6.7 Hautakynntilät ja kukkalaitteet	

6.1 Jätehuoltoselvitys

Yleiset jätehuoltomääräykset ovat muuttuneet Lakeuden jätelautakunnan alueella 1.10.2015. Jätehuoltomääräykset perustuvat vuonna 2011 tulleeseen jätelain uudistukseen. Merkittävimmät muutokset aiempaan on avattu tarkemmin jätehuoltoselvityksessä.

Seinäjoen seurakunnassa kattava jätehuoltoselvitys (jätehuoltokartoitus) tehtiin vuonna 2016. Jätehuoltoselvityksen kartoitusmenetelmänä käytettiin tiedonkeruulomaketta, joka toimitettiin etukäteen kohteisiin täytettäväksi tai tiedot kerättiin jätehuoltokatselmuksessa. Lisäksi tietoja kerättiin Lakeuden Ympäristöhuolto Oy:n vuosiraporteista, SUEZ Oy:n jätehuoltolaskuista ja Lakeuden Etappi Oy:n nettiraportointijärjestelmästä. Jätehuoltokatselmuksessa haastateltiin henkilöstöä ja tehtiin havaintoja kiinteistökohteissa. Hautausmaiden jätehuollosta toimitettiin kirjallinen selvitys.

Pääsääntöisesti kiinteistöjen jätepisteet ja keräysvälineet ovat erittäin siistejä ja toimivia. Henkilöstö on enimmäkseen valveutunutta ja antoi hyviä kehitysehdotuksia.

Keräysvälineistöä on uudistettu järjestelmällisesti pinta-astioista syväkeräyssäiliöihin ja määrävälisistä tyhjennyksistä on siirrytty monissa kohteissa vain tarvittaessa tehtäviin tyhjennyksiin. Tämä on lisännyt kustannustehokkuutta ja vähentänyt kuljetusten aiheuttamia päästöjä.

Kartoituskäynneillä löytyi muutamia ongelmakohtia. Kohdekohtaiset havainnot ja ehdotukset löytyvät taulukoituna jätehuoltosuunnitelmasta.

6.2 Jätehuoltosuunnitelma

Seinäjoen seurakunnassa syksyllä 2016 toteutetun jätehuoltokartoituksen perusteella laadittiin seurakunnalle jätehuoltosuunnitelma. Jätehuoltosuunnitelmassa esitetään tavoitteet ja keinot jätteen määrän vähentämiseksi ja hyötyjätteen keräyksen tehostamiseksi.

Jätehuollon periaatteena painotetaan uuden jätelain etusijajärjestyksen mukaista jätteen synnyn vähentämistä.

- Ensisijaisesti on pyrittävä välttämään jätteen syntymistä.
- Jos jätettä syntyy, se on valmistettava uudelleenkäyttöä varten tai uudelleenkäytettävä.
- Ellei uudelleenkäyttö ole mahdollista, jäte on hyödynnettävä ensisijaisesti aineena (kierätettävä) ja toissijaisesti energiana.
- Kaatopaikoille jäte voidaan sijoittaa vain, jos sen hyödyntäminen ei ole teknisesti tai taloudellisesti mahdollista.

Etusijajärjestyksestä voi poiketa vain, jos jokin muu vaihtoehto on ympäristön kannalta järkevämpi. Etusijajärjestyksen mukaista jätehuoltovaihtoehtoa valittaessa huomioidaan jätteen elinkaarivaikutukset, ympäristönsuojelu sekä jätehuollosta vastaavan tekniset ja taloudelliset edellytykset noudattaa etusijajärjestyksiä.

Erityisesti pakkausjätteen vähentämiseen hankintavaiheessa voidaan vaikuttaa. Tämän lisäksi yhä paremmalla lajittelulla sekä tarkkaan mitoitetuilla jäteastioilla ja tyhjennysväleillä saadaan jätehuoltokustannuksia alas.

Seinäjoen seurakunnan ympäristötyöryhmä on päättänyt ottaa yhdeksi ympäristöohjelman indikaattoriksi polttokelpoisen jätteen määrän seuraamisen ja vähentämisen.

Alla olevassa taulukossa on jätehuoltokatselmuksen havaintojen perusteella tehtyjä konkreettisia ehdotuksia jätehuollon kehittämiseksi. Toimenpiteistä tulee päättää, ne tulee vastuuttaa ja aikatauluttaa sekä niiden toteutumista tulee seurata.

Toimenpide	Toteutusaika	Vastuu	Seuranta
Polttokelpoisen jätteen määrän seuraaminen	Jatkuva	Kiinteistötoimi	Kiinteistötoimen työntekijät
Keskusvaraston IT-romun siivoaminen	10-11/2016	It-palvelut	Tietohallintopäällikkö
Henkilöstön koulutus ja kohdekohtainen ohjeistus koskien vaarallisen jätteen käsittelyä, varastointia ja toimittamista jatkokäsittelyyn	Ei kerry vaarallisia jätteitä		Kiinteistöpäällikkö
Kiinteistö Oy Seinäjoen Kauppakulman jätehuollon parantaminen ja vuokralaisten informointi ja ohjeistus asianmukaisesta jätehuollosta.	Vuoden 2018 loppuun mennessä	Isännöitsijä	Realia Oy
Lakeden Etapin ja Suezin jätehuoltosopimusten läpikäyminen (mahdolliset ylimääräiset ja vääränkokoiset astiat sekä tyhjennysvälien tarkistaminen)	10-11/2016 jätehuoltokartoituksen yhteydessä/ jälkeen yhteydessä	Kiinteistöpäällikkö	
Mikäli jätelain uudistus antaa mahdollisuuden (uudistus tulossa v.2017), seurakunta mahdollisesti vapautuu kilpailuttamaan jätehuoltonsa kokonaisuudessaan.		Kiinteistöpäällikkö	
Lajitteluastioiden toimittaminen kaikkiin toimistohuoneisiin ja ohjeistuksen tekeminen, henkilöstön tiedottaminen lajittelusta	Tarvittaessa	Kiinteistöpäällikkö	
Pakkausmateriaalin vähentämiskriteerit uuden hankintalain mukaiseen hankintaohjeeseen		Päälliköt, kilpailutuksen yhteydessä	
Metalliruttarien hankinta keittiöihin, joissa tulee paljon isoja metallipurkkeja. (mm. Seurakuntakeskus, Ylistaro)	2018-2019		
Alvarin kämppään esimerkillinen lajittelumahdollisuus ja ohjeistus vieraita varten.	Tila huomattavan vähässä käytössä. Satunnaisia, ulkopuolisia majoittujia, 1-10 yöpymistä vuodessa, 2017 aikana	Kiinteistöpäällikkö	
Keräysastioiden järjestäminen leirikeskusten asuintiloihin tai niiden läheisyyteen	2017-2018	Leirikeskustoiminnan päällikkö	

juomapulloille ja tölkeille			
Selkeiden lajitteluohjeiden tekeminen leirikeskukseen sekä henkilökunnan että vieraiden majoitustiloihin.	2017-2018	Leirikeskustoiminnan päällikkö	
Selkeän lajitteluohjeen tekeminen vapaaehtoisille ruuan jakelijoille Peräseinäjoen Koppiin.	Ruoan jako loppunut Kopilla, toimii seurakunnan ulkopuolella		
Soukkajoen toimintakeskukseen tekniseen tilaan pienten keräyspisteiden tekeminen pahville, metallille ja lasille.	Tilat vuokralla 01.05.2017, yrittäjän vastuulla jätehuolto		
Tuhottavan paperin tyhjennysvälien tarkistaminen, ettei noudeta vajaita astioita.			Kiinteistön työntekijöiden seuranta
Seurakunnan Kiinteistöillä määrävälisessä tyhjennyksessä olevien jäteastoiden täyttymisasteiden seuraaminen ja tyhjennysvälien tai astiakokojen muuttaminen tarvittaessa.	2016-2017 astioiden kokoja muutettu, vuokrattavia astioita poistettu	Kiinteistö-päällikkö	Kiinteistön työntekijöiden seuranta
Maatuvien kukkalaitteiden ja ekologisten arkkujen suosimisesta viestiminen.		Puistopäällikkö	Hautaus-toimen ja hautaus-toimistojen vuoropuhelu säännöllisesti
Kertunlaakson seurakuntakodin lajitteluohjeistuksen tarkentaminen	2017-2018	Kiinteistö-päällikkö	
Toimenpiteiden kehittäminen syntyvän jätemäärän vähentämiseksi	Jatkuva	Keittiöt, leirikeskukset, kiinteistötoimi hautaus-toimi	Etapin jakeiden määrät webpohjaisessa sovelluksessa seurattavissa

6.3 Hyötyjätteiden keräys

Hyötyjätteiden lajittelu on järjestetty paikallisen ohjeistuksen mukaisesti. Toimistoissa kerätään pahvi, paperi ja tuhoava paperi erikseen. Useimpien toimistopöytien alla on työpistekohtainen lajittelupiste. Keittiöiltä kerätään erikseen biojäte, pahvi, lasi ja metalli.

6.4 Vaaralliset jätteet ja vastuuhenkilön nimeäminen

Seurakunnan vaaralliset jätteet koostuvat esimerkiksi jäteöljyistä, öljynsuodattimista, jäädytinnesteistä ja loisteputkista. Vaaralliset jätteet toimitetaan jäteasemalle vaarallisten jätteiden vastaanottoon tai sähkö- ja elektroniikkalaiteromun (SER) valtuutettuihin vastaanottopisteisiin. Vaarallisista jätteistä vastaa leirikeskusten osalta leirikeskustoiminnan päällikkö. Muiden kiinteistöjen osalta vaarallisista jätteistä vastaa kiinteistö-päällikkö.

6.5 Bio- ja puutarhajätteen käsittely

Biojätteen erilliskeräys toteutetaan kunnan määräysten mukaisesti. Viheralueilta syntyvä puutarhajäte kompostoidaan. Hautausmailla kerätään sulan maan aikana eloperäistä jätettä 240 litran pinta-astioiden avulla. Syntynyt eloperäinen jäte kerätään ja kompostoidaan hautausmaan alueella aumakasoissa. Valmis komposti käytetään hautausmaan puutarhan hoidossa ja siitä tehdään nurmikkomultaa.

6.6 Polttokelpoisen jätteen määrän seuranta

Seinäjoen seurakunta on valinnut yhdeksi ympäristöindikaattoriksi kiinteistöillä syntyvän poltettavan jätteen määrän.

Jätehuollon toimijoilta saadaan raportti vuosittain. Työalan vastaavilla on sovellukseen nettitunnukset, millä voi seurata eri kohteiden ja eri jakeiden kertyviä määriä halutuilta jaksoilta. Jättemäärä- ja kustannus seurannat ovat kirjattuna ympäristötyöryhmän toimintakertomukseen.

6.6.1 Jätehuollon kustannukset vuositasolla

Jättemäärä- ja kustannus seurannat

Lakeuden Ympäristöhuolto

Seurakunnassa on seurattu hautausmaiden poltettavan jätteen määrää vuosittain Lakeuden Ympäristöhuollon raportoinnin avulla. Hautausmaiden jättemäärät vuosina 2013-2016:

Jättemäärä tonnia	2013	2014	2015	2016
Törnävä	21,82	21,08	22,12	17,76
Nurmo	6,92	6,49	9,17	7,87
Peräseinäjoki	4,55	3,64	4,77	5,16
Ylistaro	11,74	13,08	14,21	13,32
Yhteensä	45,03	44,29	50,27	44,11

Tilastosta on luettavissa että Lakeuden Ympäristöhuoltoon on viety polttojäte joka päättyy energiatuotantoon ja vuosittaiset vaihtelut jättemäärissä ovat nähtävissä eri hautausmailla.

Lakeuden Etappi

Alla Lakeuden Etapin järjestelmästä saatava vuosikustannus seuranta vuosilta 2014 ja 2015. Kokonaiskustannukset Seinäjoen seurakunnalle, Lakeuden Etapille toimitetuista jättejakeista olivat seuraavat:

vuonna 2014: 73878€

vuonna 2015: 75039 €

6.7 Hautakynntilät ja kukkalaitteet

Lakeuden Risti-lehdessä on useasti käsitelty jätteen määrän vähentämiseen liittyviä asioita. Muun muassa kertakäyttöisten hautakynntilöiden sijaan, on hautausmailla suositeltu käytettäväksi hautakynntiloissa lasista suojakuorta, jonka sisälle voi vaihtaa kynntilän.

Lakeuden ympäristöhuolto käsittelee seurakunnan hautausmaa jätteen. Jäteaseman kuljetin erittelee metallijakeen ja lasijätteen poltettavasta jakeesta. Hautausmaan porteilla on tiedotettu seurakuntalaisia keräämään lyhdyt pois haudoilta.

6.8 Hyötyjätteiden vapaaehtoinen keräys

Uusiin jätehuoltomääräyksiin liittyen, hyötyjätteiden vapaaehtoisen keräyksen tilanne selvitettiin syksyllä 2016 ja päivitettiin jätehuoltosuunnitelmaan.

Vuonna 2014 järjestettiin nimikorttikotelokeräys, materiaalit toimitettiin kierrätykseen.

Lasille, metallille ja pahville sekä biojätteelle on järjestetty omat erilliset keräykset.

Täytekkujen aluspahvi kierrätetään askartelumateriaaleina, kahvipussit kierrätetään käsityömateriaaliksi ja maitopurkkien korkit kierrätetään lasten askarteluun.

6.9 Kertakäyttötuotteiden vähentäminen

Kertakäyttömukien käytöstä on luovuttu pääsääntöisesti muualla paitsi leirikeskusten huoneissa. Pyykit kulkevat kangassäkeissä ja seurakuntaan on hankittu ladattavia led- kynttilöitä. Uusia käsipyheautomaatteja on hankittu seurakuntaan 6 kpl vuonna 2017.

6.10 Hyödyntämiskelpoisen jätteen kierrätyksen tehostaminen

Ks. kohdat 6.3, 6.5, 6.7, 6.8, 6.9, 6.11, 6.12 ja 6.13.

6.11 Kompostointi

Viheralueilta syntyvä puutarhajäte kompostoidaan. Muun muassa Törnävän hautausmaalla on biokäymälä ja komposti-auma.

6.12 Hyötyjätepisteet hautausmaalla

Hautausmailla on järjestetty omaisille hyötyjätteiden lajittelupisteet muun muassa biojätteiden osalta. Myös led -kynttilöiden keräyspiste on tarkoitettu järjestää polttokelpoisen jätteen syväkeräyksen viereen.

6.13 Muut toimenpiteet

Seinäjoen seurakuntaan on tehty jätehuoltokartoitus ja laadittu jätehuoltosuunnitelma. Seinäjoen seurakunnan leirikeskusten ympäristöselvitys on tehty osana seurakunnan ympäristöselvitystä vuonna 2012 ja se on päivitetty vuonna 2016. Leirikeskukseen on päivitetty ympäristöohjeet ja Lankari on liitetty kunnalliseen viemäriverkostoon.

On järjestetty kaksi erillistä kampanjaa, joissa yhdessä - kahdessa henkilöstöruokailussa ja leirikeskuksissa on ollut esillä ständi, jossa kerrotaan syntyneestä biojätteen määrästä.

Kynttilänpätkät, maitopullonkorkit ja kakkujen aluset luovutetaan kierrätysmateriaaliaskarteluun.

Kirpputoreja ja muita tapahtumia:

- Opiskelijapastorin kirppis, opiskelijoille
- Inkerityön vaatekeräys
- Yhteisvastuu kirppis Hyllykalliolla
- Kirjakirppis alue seurakunnassa

6.14 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Jätettiin valitus hallinto-oikeuteen jätehuollon järjestämisen mahdollisuuksien rajoittamisesta. Seurakunta on yrittänyt kilpailuttaa jätehuoltonsa yksityisen jätehuoltoyrittäjän ja kunnallisen jätehuoltoyhtiön välillä. Ympäristöystävällisempänä vaihtoehtona olisi ollut yksityinen jätehuoltoyrittäjä. Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksellä seurakunta veloitettiin liittymään kunnallisen jätehuoltoyhtiön järjestämään järjestettyyn jätehuoltoon, lukuun ottamatta hautausmaiden jätehuoltoa ja kiinteistöjen paperin keräystä. Mikäli jätelain uudistus antaa mahdollisuuden (uudistus on tulossa vuonna 2017), seurakunta mahdollisesti vapautuu kilpailuttamaan jätehuoltonsa kokonaisuudessaan. Muuten ympäristöohjelmassa 2012-2017 asetetut tavoitteet ovat toteutuneet pääosin suunnitelman mukaisesti.

6.15 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuhenkilö
Jätehuoltoa kehitetään	Jätehuoltoselvitys laadittu Jätehuoltosuunnitelma ja toteutus; jätehuoltokatselmuksen havaintojen perusteella tehtyjen konkreettisten toimenpideehdotusten mukaisesti (taulukko kohdassa 6.2)	2016 2016-2022	Kiinteistöpäällikkö Kiinteistöpäällikkö, puistopäällikkö, leirikeskuspäällikkö ja muut asianosaiset (taulukko kohdassa 6.2)
Hyötyjätteiden käsittely	Lajittelu paikallisen ohjeistuksen mukaisesti Henkilöstökoulutus	Jatkuva prosessi Jatkuva prosessi	Työalat Työalat
Vaarallisten jätteiden käsittely	Keräysastiat, joista jäte toimitetaan asianmukaiseen vastaanottoaikaan Led-kynttilöiden keräyspisteiden järjestäminen	Keräys/toimitukset tarvittavin väliajoin 2018-	Kiinteistöpäällikkö, leirikeskustoiminnan päällikkö Kiinteistö- ja puistopäällikkö, leirikeskustoiminnan päällikkö
Bio- ja puutarhajätteen käsittely	Viheralueilta syntyvän puutarhajätteen kompostointi	Jatkuva, sulan maan aikaan	Puistopäällikkö

Polttokelpoisen jätteen määrän seuranta	Ympäristöindikaattori; kiinteistöillä syntyvän poltettavan jätteen määrän seuranta	Jatkuva prosessi	Kiinteistöpäällikkö
Hautakymnttilät ja kukkalaitteet	Kertakäyttöisten hautakymnttilöiden sijaan lasiset suojakuoret ja vaihdettava kynttilä; asiakkaiden ohjeistus, viestintä Yhteispalaveri seurakunnan ja kukkakauppioiden kanssa kukkalaitteiden ekologisista vaihtoehtoista, viestintä asiakkaille	Jatkuva prosessi 2018-2022	Puistopäällikkö, työalavastaava, tiedotusvastaava Puistopäällikkö, tiedotusvastaava, kukkakauppiat
Hyötyjätteiden vapaaehtoinen keräys	Henkilöstökoulutus	Jatkuva prosessi	Työalat, ympäristövastaavat
Kertakäyttötuotteiden vähentäminen	Vähennetään tai lopetetaan kertakäyttötuotteiden käyttö, esimerkiksi kertakäyttöastiat Henkilöstökoulutus	Jatkuva prosessi	Työalat, ympäristövastaavat
Muut jätteen määrän vähentämistoimet	Opetetaan lajittelua ja kierrätystä esimerkiksi kerhoissa ja rippikouluissa Hyödyntämiskelpoisen jätteen kierrätyksen tehostaminen; lajitteluohjeet, henkilöstökoulutus Biojätteen määrän vähentäminen; opastus, kampanjat, koulutus	Jatkuva prosessi Jatkuva prosessi Jatkuva prosessi	Työalat, ympäristövastaavat Työalat, ympäristövastaavat Työalat, ympäristövastaavat

7 SIIVOUS

Minimi	Pisteet
7.1 Ympäristöselvitys 7.2 Hankintojen ympäristökriteerit	7.3 Henkilökunnan koulutus, 1–5 pistettä 7.4 Haitallisista aineista luopuminen, 1–5 pistettä 7.5 Vaihtoehtoiset tuotteet, 1–5 pistettä 7.6 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

7.1 Ympäristöselvitys

Osassa seurakunnan kiinteistöissä käytetään omien siivoojien lisäksi ulkopuolisia siivouspalveluja. Ulkoistetut siivoukset hoitaa SOL ja yritys toteuttaa omaa ympäristöohjelmaansa. Oma

henkilökunta siivoaa keittiöt. Seurakunnan kiinteistöjen siivouksessa käytettävien aineiden ympäristövaikutukset selvitettiin vuonna 2016 tehdyssä sisäisessä ympäristökatselmuksessa.

7.2 Hankintojen ympäristökriteerit

Ulkopuoliset toimijat käyttävät siivouksessa ympäristömerkittyjä puhdistusaineita ja työvälineitä. Seurakunnan oman henkilökunnan käytössä olevien siivousaineiden kilpailutus tapahtuu kahden vuoden välein Seinäjoen seudun hankintarenkaan kautta. Hankinnat täyttävät Seinäjoen kaupungin hankintarenkaan kriteerit. Seurakunnan työalojen kilpailutuksissa on huomioitu ympäristöasiat. Puhdistusaineet ovat pääpiirteissään ympäristömerkittyjä.

7.3 Henkilökunnan koulutus

Siivouksen työalalla on kahdella henkilöllä laitoshuoltajan tutkinto ja yhdellä henkilöllä puhdistuspalvelujen perustutkinto.

Siivouksen työalalle järjestetään koulutuksia, joissa myös ympäristöasiat ovat esillä. Muun muassa seuraavia koulutuksia on järjestetty:

- Siivouuskoulutus seurakunnan siivoavalle henkilöstölle; käyttöliuokset, ympäristöä säästävät siivousmenetelmät (vedetön siivous, mikrokuitumenetelmät, siivoustaajuudet), SOL järjestämä
- Keittiötoimelle; tuottavatko vastuulliset elintarvikehankinnat päänvaivaa
- Fiksu vähentää jätettä -tarkastuslista suurkeittiöille
- Siivouuskoulutus; tietoa ja taitoa turvallisempaan työympäristöön, turvallisuutta lisäävät käytännöt ja tuotteet, tuote-esittelyssä henkilösuojaimet, suojajalkineet, ja kemikaalit sekä kemikaaliturvallisuus
- Keittiöesimiesten palaveri: sisäinen koulutus, pesuaineiden annostelu, ympäristöä säästävät valinnat, kierrätettävät täyttöpullot, käyttöliuokset
- Työhyvinvointi -päivän yhteydessä ympäristökasvatuspolku

7.4 Haitallisista aineista luopuminen

Sisäistä koulutusta on annettu siivousmenetelmissä ja -aineissa, käyttöliuoksissa sekä siivousvälineissä ja -laitteissa ja siivottavien lattiamateriaalien tunnistamisessa oikean menetelmän valitsemiseksi. Haitallisia aineita joita on käytössä, ovat vain astioiden liuotusaine ja uuninpuhdistusaine.

7.5 Vaihtoehtoiset tuotteet

Siivouksessa käytetään ympäristöä säästäviä tuotteita.

Ympäristömerkittyjä (Joutsenmerkki) pesuaineita on seurakunnan omassa siivouksessa käytössä kuusi kappaletta (kaikki muut paitsi astioiden liotusaine ja uuninpuhdistusaine):

- Restia huuhtelukirkaste
- Kiilto 10 universum yleispuhdistusaine
- Kiilto Md Block astianpesuaine-blokki
- Serto green, pyykkipulveri
- Green easytabs- astianpesukoneen tabletit
- Gruner punkt merkki: Assert clean, käsiastianpesuaine

SOL:n käytössä on yhdeksän kappaletta ympäristömerkittyjä pesuaineita, jotka on laskettu havainnointikierroksella.

Siivouksessa käytetään pääsääntöisesti yleispuhdistusainetta (ympäristömerkitty, miedosti emäksinen). Desinfiointiaineita (emäksinen), käytetään 1-4 kertaa viikossa riippuen tilan käyttöasteesta, huomioiden resistenssien synnyn välttäminen. Saniteettiaineita (heikosti hapan) käytetään wc-tilojen siivouksessa noin yhden kerran viikossa, muuten käytetään yleispuhdistusainetta.

Astioiden valkaisuaine (voimakkaasti emäksinen), on käytössä maksimissaan kerran vuodessa, henkilökuntaa on ohjattu muihin korvaaviin menetelmiin, esimerkiksi ruokasoodan käyttöön. Tässä on huomioitu myös työturvallisuuskulma.

Siivouksessa on käytössä mikrokuitumenetelmät. Pyykkihuolto on toteutettu palveluostona, lukuun ottamatta Honkiniemeä.

7.6 Muut toimenpiteet

Valtakunnallista puhtauspäivää, teemapäivää kiitä siivoojaa, on vietetty vuonna 2016. On pidetty tietoiskuja, tavoitteena herättää ihmiset huomaamaan siivoustyön merkitys. Lapsiryhmät ja työntekijät kiittivät ja huomioivat siivoavaa henkilöstöä kortein ja I love siivoojaa -kyltein. Pinssit; I <3 puhtaus. Lisäksi intrassa on ollut tiedotusta.

7.7 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Ympäristöohjelmassa 2012-2017 asetetut tavoitteet ovat toteutuneet suunnitelman mukaisesti.

7.8 Tavoitteet vuosille 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuhenkilö
Ympäristöselvitys	Selvitetty seurakunnan kiinteistöjen siivouksessa käytettävien aineiden ympäristövaikutukset sisäisessä ympäristökatselmuksessa	2016	Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö
Ympäristömerkityt tuotteet	Varmistetaan, että käytettävät tuotteet ovat ympäristöystävällisiä ja ympäristömerkittyjä	Hankintojen yhteydessä	Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö
Hankintojen ympäristökriteerit	Hankintaohjeet Ympäristömerkittyjen tuotteiden valikoiman lisääminen siivouksessa	Hankintojen yhteydessä	Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö
Henkilökunnan koulutus	Henkilökunnalle järjestetään koulutusta muun muassa jätteiden kierrätyksestä ja lajittelusta; jokainen tilojen käyttäjä toimii omalta osaltaan niin että siivousta voidaan helpottaa	Jatkuva prosessi	Työalat

Haitallisista aineista luopuminen	Sisäinen koulutus Annostellaan puhdistusaineita oikein ja käytetään tarkoituksenmukaisia aineita	2012-2017 Käytössä	Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö
Vaihtoehtoiset tuotteet	Muun muassa mikrokuituliinojen käyttäminen siivoustoimessa	Käytössä	Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö
Muut toimenpiteet	Teemapäivät ja tietoiskut Tiivisteiden käyttäminen ja pakkausjätteiden vähentäminen suurempia pakkauskojoja suosimalla Kertakäyttö- ja yksittäispakattujen tuotteiden ja uudelleenkäytettävien puhdistusainepullojen käyttäminen Ympäristövastuullisuus ja avoin tietojen antaminen seurakunnan kohteissa käytettävistä aineista ja menetelmistä yhtenä kriteerinä siivouspalvelujen kilpailutuksessa	2016 Käytössä Käytössä 2016	Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö

8 ENERGIA JA RAKENTAMINEN

Minimi	Pisteet
8.1 Rakentamista ohjaava lainsäädäntö	8.8 Ekologinen rakentaminen, 1–10 pistettä
8.2 Kulttuuriperinnön suojelu	8.9 Säästötavoitteiden toteutuminen, 1–30 pistettä
8.3 Uudis- ja korjausrakentamisen ympäristökriteerit	8.10 Uusiutuva energia, 2–20 pistettä
8.4 Energian ja veden kulutuksen seuranta	8.11 Ympäristömerkitty energia, 5 pistettä
8.5 Energiakatselmus	8.12 Energiansäästöviikko, 1–2 pistettä
8.6 Energiavastuuhenkilö	8.13 Tilojen käyttöasteen tehostaminen, 2–5 pistettä
8.7 Neuvonta ja opastus	8.14 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

8.1 Rakentamista ohjaava lainsäädäntö

Rakentamisessa noudatetaan maankäyttö- ja rakennuslain säädöksiä. Lain tavoitteena on ”järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle, sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävästä kehitystä”. Rakentamisen ympäristövaikutukset selvitetään huolellisesti suunnitteluvaiheessa.

Kirkollisten rakennusten (kirkot, kellotapulit, siunaus- ja hautakappelit, sekä hautausmaalla olevat niihin rinnastettavat rakennukset, kirkkopiha ja hautausmaan aidat ja portit) rakentamisessa, käytössä ja korjaamisessa tai luovuttamisessa noudatetaan lisäksi kirkkolakia.

Maankäytön suunnittelussa ja kiinteistönpidossa noudatetaan myös muuta lainsäädäntöä, kuten metsälakia, vesilakia, terveydensuojelulakia, ympäristönsuojelulakia, luonnonsuojelulakia ja rakennussuojelulakia.

Rakentamista ohjaava lainsäädäntö ja lakien ympäristösäädökset on huomioitu kiinteistöstrategiassa ja -suunnitelmassa. Kiinteistöstrategia päivitettiin vuonna 2016.

8.2 Kulttuuriperinnön suojelu

Seurakunta huolehtii kulttuuriperintöomaisuuden hoidosta; kohdekortit: kulttuuriperintökohteet, kiinteistöt ja esineet.

8.3 Uudis- ja korjausrakentamisen ympäristökriteerit

Uudis- ja korjausrakentamisessa huomioidaan ympäristökriteerit muun muassa paremman eristyksen muodossa, energiaa säästävään led-valaistukseen vaihtamisessa ja ilmastoinnin uudistuksissa.

8.4 Energian ja vedenkulutuksen seuranta

Energian- ja vedenkulutuksen tiedot kerätään HAAHTELA -kiinteistöhallinnan järjestelmään. Alue seurakunnassa seurataan energian kulutusta kerran kuukaudessa. Seurantaan sisältyy lämmityksen, sähkön ja veden seuranta ja se on hyvä ja kattava. Rakennusautomaatio on uusittu kolme vuotta sitten, tehty muun muassa tilausvesivirtojen uudelleenmitoitus; vanhojen kaukolämpölaitteiden hyötysuhdetta tehostettu, hidastamalla veden nopeutta ja ottamalla lämpöä talteen.

8.5 Energiakatselmus

Energiakatselmus tarkoittaa kiinteistöjen lämmitys-, vesihuolto- ja ilmanvaihtotoimintojen järjestelmällistä tarkkailua energiatehokkuuden näkökulmasta. Katselmuksen tavoitteena on rakennusten energiatehokkuuden jatkuva parantaminen. Käytännössä energiakatselmus on käynnissä koko ajan, kun seurataan energiankulutustietoja ja laitteiden toimintaa, sekä tehdään korjausremonttia.

Energiakatselmus on tehty ympäristökatselmuksen yhteydessä vuonna 2009. Keittiöille energiakatselmus on tehty vuonna 2007. Energiakatselmus on huomioitu kiinteistöstrategiassa ja kiinteistöjen kuukausiseuranta käydään läpi kiinteistötarkastusryhmän kesken sekä Kihassa vuosiraportin muodossa. Seurakunnassa on tehty ilmastointilaitteuudistus. Osa seurakunnan laitteista on käyty läpi Vahasen toimesta energiankulutukseen liittyen.

8.6 Energiavastuuhenkilö

Kiinteistöhoitoon on nimetty energiakatselmuksen yhteydessä energiavastuuhenkilö; kiinteistöpäällikkö.

8.7 Neuvonta ja opastus

Säästävästä energiankäytöstä on annettu ohjeet sekä koulutusta henkilöstölle. Ohjeista esimerkkinä valojen sammutus ja ovien lukitseminen.

8.8 Ekologinen rakentaminen

Seurakunta on toteuttanut ekologisia rakennushankkeita ja investointeja muun muassa seuraavasti:

- Ahonniemen leirikeskus, leirinvetäjien majoitusrakennus: selluvillaeristys , luonnonmateriaalit, hirsi > vähäpäästöinen
- Seurakuntakeskus alueseurakunta: ilmastointikoneiden automaation ja käyttömoottorien uusiminen (taajuusmuuntajaohjaus tarpeen mukaan), liitetään pääkäyttöjärjestelmään
- Honkiniemen kurssi- ja päärakennus: ilmastoinnin kunnostus (alipaine n. 4 %), kreosootti vedeneristyksen poisjyrsintä, päärakennuksen remontissa parannettiin lattian ja katon lämmöneristystä. Honkiniemessä kokeillaan kahdessa majoitusrakennuksessa Optiwatti -järjestelmää lämmityskulujen (sähkö) pienentämiseksi.
- Lankarin päärakennus: ilmastoinnin kunnostus ja tasapainotus n. 4% alipaine, pienellä alipaineella minimoidaan päästöt sisäilmaan vanhoista rakenteista
- Ylistaron Ojalan pappila: vaihdettiin öljykattila, säästyy noin 2/3 polttoaineen kulutuksesta
- Seurakuntakeskuksessa on parhaillaan käynnissä asbestipurku ilmastointikanavien eristeistä

8.9 Säästötavoitteiden toteutuminen

Kiinteistötarkastuksessa ja -kertomuksessa käydään läpi energiankulutukset vuositasolla. Muun muassa lämmön ominaiskulutus on vähentynyt vuositasolla 2014 -> 2015. Energioiden kulutusta seurataan.

Energiankulutus vuosina 2013-2016

Kaukolämpö MWh	2013	2014	2015	2016
Alueseurakunta	3003	2833	2657	3328
Nurmon kappeliseurakunta	419	433	375	417
Peräseinäjoen kappeliseurakunta	472	480	405	436
Ylistaron kappeliseurakunta	0	0	0	0
Yhteensä	3894	3746	3437	4181

Kevyt polttoöljy MWh	2013	2014	2015	2016
Alueseurakunta	188	119	311	468
Nurmon kappeliseurakunta	43	0	0	0
Peräseinäjoen kappeliseurakunta	0	0	0	0
Ylistaron kappeliseurakunta	272	394	261	202
Yhteensä	503	513	572	670

Käyttösähkö MWh	2013	2014	2015	2016
Aluseurakunta	2 550	2 301	2 352	2 287
Nurmon kappeliseurakunta	646	612	584	729
Peräseinäjoen kappeliseurakunta	285	293	298	321
Ylistaron kappeliseurakunta	352	377	372	373
Yhteensä	3 833	3 583	3 606	3 711

Käyttövesi m ³	2013	2014	2015	2016
Aluseurakunta	10 915	8 577	8 276	8 610
Nurmon kappeliseurakunta	1 008	1 033	943	968
Peräseinäjoen kappeliseurakunta	649	794	1 031	802
Ylistaron kappeliseurakunta	626	696	526	599
Yhteensä	13 338	11 240	11 116	10 979

Lämmitys- ja käyttösähköenergian määrissä näkyy vuosittaiset säiden vaihtelut ja kevyen polttoöljyn määrään vaikutti krematorion remontti vuosina 2014-2015 sekä uuden uunin käyttöönotto. Käyttöveden määrän väheneminen perustuu ohjeistuksiin ja säätöihin. Peräseinäjoen käyttöveden kulutuksessa näkyy sankarihautausmaan uuden tihkukasteluletkun osuus.

8.10 Uusiutuva energia

Seurakunta käyttää uusiutuvaa energiaa. Maalämpöä on käytössä 2 %; muun muassa seurakuntatalo ja -virasto sekä Kitinojan kirkko ja Lankarin pää- ja majoitusrakennus lämpiävät maalämmöllä. Nykyinen sähköntoimittaja on Vaasan sähkö, jossa uusiutuvan energian osuus on ympäristösähköä 1,7 %.

8.11 Ympäristömerkitty energia

Jos seurakunta käyttää pelkästään Ekoenergia -merkittyä tai vihreää sähköä tai lämpöä, se saa tästä pisteitä.

Seinäjoen seurakunnan sähköntoimittajan Vaasan Sähkö Oy:n myymä sähkö jakaantui vuonna 2015 eri energialähteiden kesken seuraavasti:

- Uusiutuvia energialähteitä 34,1 % (sisältää vesi- ja tuulivoiman)
- Ydinvoimaa 34,3 %
- Fossiilisia energialähteitä 31,6 %.

Vuonna 2015 Vaasan Sähkön myymän sähkön hiilidioksidin ominaispäästöt olivat 190 g/kWh. Myydyin sähkön tuottamisessa syntyi käytettyä ydinpolttoainetta 0,8 mg/kWh. Uusiutuvilla energialähteillä tuotetusta sähköstä 1,7 prosenttiyksikköä on myyty ympäristösähköä.

8.12 Energiänsäästöviikko

Jos seurakunta osallistuu lokakuussa vuosittain järjestettävään Energiänsäästöviikkoon, se saa tästä pisteitä.

Seurakunnassa on tehty viikkotiedote liittyen energiänsäästöviikkoon.

Vuonna 2017 toteutetaan tukipalveluiden henkilökunnalle energiaa säästävään toimintaan liittyvä koulutus.

8.13 Tilojen käyttöasteen tehostaminen

Leirikeskusten käyttöasteet ovat parantuneet, vaikka osa keskuksista on ollut osan aikaa remontissa. Kiinteistöstrategiassa on huomioitu ympäristöasiat; pyritään luopumaan ylimääräisistä kiinteistöistä, joissa ei ole toimintaa. Tarpeettomia kiinteistöjä on myyty: kaksi vapaa-ajan asuntoa sekä Käppäkujan seurakuntakoti ja Soukkajoen toimintakeskus on vuokrattu. Ne kiinteistöt, jotka ovat käytössä, on pyritty ottamaan tehokkaaseen käyttöön ja näiden kiinteistöjen osalta kunnossapito on jatkuva.

8.14 Muut toimenpiteet

- Honkiniemen leiri- ja kurssikeskuksen mökit ovat kylmillään 1.11 – 31.3 välisen ajan vuodesta
- Naakkatutkija on käynyt Lakeuden Ristin tornissa jo kolmena vuotena
- Keittiön lämpö- ja kylmähauteelle on laskettu optimikäyttöaika
- Astianpesukoneissa pestään vain täydet korilliset
- Viherseiniä on hankittu viisi kappaletta, ilmaa puhdistava vaikutus
- Kirkon valaistusta on vähennetty: kruunuissa on osavalaistus
- Ahonniemen leirikeskuksesta pidetään talviaikaan matalampaa lämpötilaa (leirikeskus on suljettuna talviajan)

8.15 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Ympäristöohjelmassa 2012-2017 asetetut tavoitteet ovat toteutuneet suunnitelman mukaisesti.

8.16 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuhenkilö
Rakentaminen ja maankäyttö; ekologinen rakentaminen ja investoinnit	Rakentamisen kaikissa vaiheissa otetaan huomioon ympäristövaikutukset, arvioidaan haitat ja ne pyritään minimoimaan	Jo suunnittelu vaiheessa	Kiinteistöpäällikkö
Uudis- ja korjausrakentamisen ympäristökriteerit	Huomioidaan ympäristökriteerit muun muassa paremman eristyksen muodossa, energiaa säästävään led-valaistukseen vaihtamisessa ja ilmastoinnin uudistuksissa	2018-2022	Kiinteistöpäällikkö
Energian ja vedenkulutuksen seuranta	Tiedot kerätään HAAHTELA -	Kuukausittain, koonti vuosittain	Kiinteistöpäällikkö

	kiinteistöhallinnan järjestelmään, kuukausittainen seuranta Astepäiväluvun käyttöönotto HAAHTELA - kiinteistöhallinnan järjestelmässä	tain 2018-2022	Kiinteistöpäällikkö
Energiakatselmus	Tehty ympäristökatselmuksen yhteydessä Tehty keittiöille Tehtäväksi energiakatselmus ulkopuolisen tahon toimesta	2009 2007 2018-2022	Kiinteistöpäällikkö Kiinteistöpäällikkö Kiinteistöpäällikkö
Energiansäästöviikko	Kirjattavaksi vuosisuunnitelmiin konkreettiset toimenpiteet energiansäästöviikolle	2018-	Kiinteistöpäällikkö
Henkilöstön koulutus	Henkilökunnan osallistuminen energian käyttöä koskevaan koulutukseen; vuoden 2017 energiansäästöviikon toimenpide	2017	Kiinteistöpäällikkö, työalat
Säästötavoitteiden toteutuminen	Seurataan energian kulutuksen muutoksia	Kuukausittain, vuosittain	Kiinteistöpäällikkö
Uusiutuva energia	Muun muassa Ylistaron kappeli, seurakuntatalo ja -virasto sekä Kitinojan kirkko ja Lankarin pää- ja majoitusrakennus lämmitetään maalämmöllä Sähkötoimittajaa vaihdettaessa huomioidaan ympäristömerkinnät ja reaaliaikaisen sähkön käytön seurannan kriteerit	Käytössä 2018-2022	Kiinteistöpäällikkö Kiinteistöpäällikkö
Tilojen käyttöasteen tehostaminen	Leirikeskusten käyttöastetta on parannettu Luovuttu kiinteistöistä, joissa ei ole toimintaa	On huomioitu Toteutettu	Kiinteistöpäällikkö Kiinteistöpäällikkö
Muut toimenpiteet	Esimerkiksi ilmastoinnin käyntiaikojen ja ylimääräisten valojen tarkistukset Laitteiden huollot ja säädöt	Jatkuva prosessi Jatkuva prosessi	Kiinteistöpäällikkö, työalavastaavat Kiinteistöpäällikkö, työalavastaavat

9 RUOKA JA KEITTIÖT

Minimi	Pisteet
9.1 Ympäristöselvitys	9.5 Lähituotteet, 2–10 pistettä
9.2 Ympäristömerkityt tuotteet	9.6 Luomutuotteet, 1–10 pistettä
9.3 Reilun kaupan tuotteet	9.7 Kasvisruoka, 1–10 pistettä
9.4 Ravintosuositukset	9.8 Reilun kaupan pisteet, 1–10 pistettä
	9.9 Ympäristöpassi, 2–6 pistettä
	9.10 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

9.1 Ympäristöselvitys

Ruokahuollossa on kartoitettu kestävän kehityksen toimet sekä ympäristöä säästävät toimet, niihin pyrkiminen ja niihin rinnastettavat toimet vuosittain. Sekä lisäksi kirkon käsikirjan mukaiset toimet, joita keittiöiltä edellytetään, väliauditoinnin ja auditoinnin selvityksiä laadittaessa (kirjaukset ovat päämännän kansiossa).

Ympäristöselvitys on tehty väliauditoinnin yhteydessä, työalalla toimii jatkuva päivityslistaus tehdyistä toimenpiteistä.

Keittiöiden ja muiden kiinteistöjen energiankulutusta ja hankintoja on tarkasteltu tarkemmin energiakatselmuksessa.

Hankintojen kilpailutuksissa keittiöissä on otettu huomioon valmistajien ja palvelutuottajien ympäristöohjelmat ja tarjouspyynnöissä huomioidaan tuotteiden ympäristövaikutukset. Muun muassa pesulapalveluissa ja keittiölaitteiden hankinnoissa yhteistyökumppaneiksi ovat valikoituneet toimijat, joilla on ympäristöohjelmat ja sertifikaatit. Lisäksi konditoriatuotteiden, hedelmien, vihannesten ja lihatuotteiden tarjouspyyntöasiakirjoissa on huomioitu edellä mainitut asiat.

9.2 Ympäristömerkityt tuotteet

Ympäristömerkityjä tuotteita valitaan aina kun mahdollista:

- UTZ- sertifioitua: Pirkka tumma suklaa ja menu musta tee
- MSC kalaa: Seifile ja -kuutio, katkarapu, kalaleike, silakat, sillit (tomaatti-, sinappi-, oliivi-, matjes-)
- Ympäristömerkki: pohjoismainen joutsenmerkki:
  - Reilun kaupan kahvi kertakäyttömuki
  - Käsipaperi, Katrin Hand towel, one stop
  - wc paperi Katrin Classic Yellow
  - Servetit: Havi pro 24*24 cm, lautasliina Hovi kerma-kulta, Katrin annostelijaliina valkoinen ja persikka, Menu kiekura 24*24 cm , Havi pro 40*40 cm valkoinen, kerma ja sininen, Havi pro 33*33cm punainen, vihreä ja valkoinen, Pirkka 24*24 cm valkoinen, Duni Venezia lautasliina
  - Leivinpaperi: Menu Gn 1/1
  - Eskimo muovipussit 10 & 15l (me välitämme merkitty)

-Lähialueen tuottajat/ sopimustoimittajat: Tukkutalo Heino vihannekset (Seinäjoki), Atria (Seinäjoki) lihat ja lihavalmisteet, Valio maitotaloustuotteet (Seinäjoki), Lapuan Leipä (naapurikunta), Vaasan leipomo (Seinäjoki), Ojalan Pakari (maakunta) konditoriatuotteet, Pesulapalvelut Seinäjoen keskuspesula, Sol (Seinäjoki)

- Pääosin kotimaiset pakastemarjat: mansikka, herukka, mustikka, puolukka

9.3 Reilun kaupan tuotteet

Seurakunnan kahvi- ja teehankinnoista kaikki on Reilun kaupan tuotteita. Seinäjoen seurakunta on reilun kaupan seurakunta 2016-2019, kuten seurakunta on ollut myös edellisen 4 -vuotiskauden.

9.4 Ravintosuositukset

Seurakunnan joukkoruokailussa noudatetaan ravitsemussuositusten tavoitteita; pohjoismaiset ruokasuositukset ovat käytössä henkilöstöruokailussa. Yhdeksän viikon kiertävä lista: viikoittain on tarjolla kalaa, kasvisruokaa ja broileria. Salaattibuffet on tarjolla päivittäin, buffetissa suositetaan vihanneslisäkkeinä juureksia ja kaalia. Kausi- ja lähiruokaa on tarjolla runsaasti.

9.5 Lähituotteet

Peruselintarvikkeista merkittävä osa on lähituotteita. Seurakunnassa suositetaan kotimaisia, lähituotettuja sekä kakkosluokan (pyrkimys tuottajan hävikin vähentämiseen) kasviksia ja marjoja, osa elintarvikkeista on luomutuotantoa.

Leivät ja osa kahvileivistä tulevat Lapuan leivästä (naapurikunta) ja Vaasan Leivästä (Seinäjoelta).

Seuraavat Valion tuotteet on valmistettu Seinäjoen tehtaalla: raejuusto laktoositon, maitorahka, pehmeä maitorahka, pehmeä rahkajuoma, kreikkalainen jogurtti, Profeel proteiinirahka, Eila voi (laktoositon), voi (normaalisuolainen), Oivariini (laktoositon), Oivariini (normaalisuolainen), Oivariini (pehmeästi levittyvä), Kevytlevi ja rasvaton maitojauhe (kaikki edelliset 100 %) sekä Maustettu rahka, kausimaku.

Atrian tuotteet Seinäjoelta: liha ja lihatuotteet: broileri, nauta, sika, täyslihavalmisteet, leikkeleet, makkarat sekä valmisruoka: salaatteja, ohukaisia, säräjuureksia, juuressoseet.

Tukkutalo Heinosen tuotteet, Seinäjoki- logistiikka: vihannekset ja juurekset, yrtit: peruna Karijoki/Jepua, sipuli Peräseinäjoki (100%), porkkana Karijoki (100%), tomaatti ja tuorekurkku Närpiö/ Vaasa (90-95%, talvikaudella voi olla tuotantokatkos), jääsalaatti, friseesalaatti ja lehtisalaatti, tilli, persilja ja ruukkuyrtit Teuva (95%, talvikaudella voi olla tuotantokatkos), lanttu/punajuuri saatavuuden mukaan Vaasan etelä-puolelta (Finne).

Ojalan Pakarin konditoriatuotteet Kauhajoki: täytekakut, suolaiset piirakat, kahvikakut, voileipäkakut, pullakranssit, hydykekakut, leivokset (kaikki 100%/ omavalmiste) sekä pikkuleivät 50%, teolliset pikkuleivät 50 %.

Tarjouspyynnöissä on paljon laatuvaatimuksia, että on saatu paikallisia toimijoita.

Juustoportti Jalasjärvi: kotijuusto Pirkka/ Menu 100 %

9.6 Luomutuotteet

Hankintastrategiassa on otettu kantaa, mitä elintarvikkeita hankitaan (esimerkiksi luomutuotteet). Valintaperusteena on ollut hankkia mieluummin lähiruokaa kuin luomutuotettua. Elintarvikkeista osa on luomutuotteita:

Luomumaito ja -piimä (rasvaton Valio), luomumausteita: Santa Maria Grill seasoning ja Onion granulated sekä Jauhettu valkopippuri, luomutee : Organic lemon& ginger, loose leaf, Clipper earl gery ja Organic white tea. Lapsityössä: luomu maissinaksu (laatupakari), Hipp omena ja mustikkasose, luomu.

9.7 Kasvisruoka

Kokoustarjottavissa on valittavissa vihannesvati tai hedelmävati. Henkilöstölounaalla on vähintään kerran viikossa pääruokana kasvisruoka. Lisäksi joka päivä on runsas salaattibuffet, kotimaisista, lähituotannon kasviksista. Proteiinia kasvisruokiin ja salaattipöytään tuodaan muun muassa pähkinöillä ja siemenillä.

9.8 Reilun kaupan pisteet

Reilun kaupan tuotteita käytetään runsaasti. Seinäjoen seurakunta on Reilun kaupan seurakunta. World Fair-trade Challenge järjestettiin vuonna 2016.

9.9 Ympäristöpassi

Keittiöhenkilökunnalla on 13 henkilöllä ympäristöpassi.

9.10 Muut toimenpiteet

Lihasta käytetään pääsääntöisesti pienemmän hiilijalanjäljen tuotteita, kuten possua, kalaa ja kanaa (naudanlihan sijaan).

Elintarvikkeet tulevat muovilaatikoihin ja rullakoihin pakattuina. Valion ja Atrian pakaste- ja tuorekuormissa sekä Kespron pakaste- ja tuorekuormassa käytetään yhteiskuljetuksia. Paluu-kuormissa kulkevat tyhjät kuljetuspakkaukset.

Vietetään "pimeitä lounaita", joissa lounas nautitaan jääneiden kynttilänpätkien valoissa, teema-kaudet. Kynttilän pätkiä kierrätetään myös valamalla uusia kynttilöitä tai sytykkeitä käytettäväksi nuorisotyölle, yksityisille tai käsityökahvilalle.

Ladattavat led-kynttilät ovat käytössä Café Kismuksessa, alue seurakunnassa, Nurmon seurakuntakodilla ja Ylistarossa. Kakkujen aluspahvi uusiokäytetään Ylistarossa askartelumateriaalina.

Maitopurkkien korkkeja uusiokäytetään lastenkerhojen askarteluissa. Kahvipussit kierrätetään käsityömateriaaliksi kerhoihin, lähetyksen vapaaehtoisille, yksityisille käsityöharrastajille ja lähetyssopelle, josta menee tuotto lähetystyöhön.

Ruoka-avuksi lahjoitetaan lahjoitettavaksi kelpaavaa ruokaa sekä seurakunnasta että kouluilta, kestävän kehityksen näkökulma (ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen vastuu).

Ohralisäkkeellä korvataan pasta/riisi lounaslistassa. Lounaslistalla pyritään säilyttämään omaa ruokaperinnettä; piimävelli, klimppisoppa, Moroponkeli -pullavanukas, ruispuolukkapuuro, talkkunahyve, ohraryynipuuro. Yhteisvastuun myynnissä vaalitaan myös ruokakulttuuria; klimppisoppa, piimävelli, karjalanpiirakat, lusikkaleivät, kropsu.

Vuonna 2015 pidettiin Roosa nauha -kampanja. Vaasan & Vaasan kampanja, jossa jokaisesta korvapuustista 2 senttiä meni Roosanauha -kampanjalle. Kampanjasta tiedotettiin asiakkaille (sosiaalinen kestävyys). Kampanjan yhteydessä tarjottiin yhteensä 495 korvapuustia.

Kaitaliinat ovat saleissa käytössä aina kuin mahdollista, vältetään pyykinpesua. Pyykit pidetään kestävässä pesusäkeissä ja laatikoissa.

Tuotteiden toimittajien vastuullisuus on huomioitu; Kespro, Atria ja Fazer sekä Valio (vastuuraportit).

Peräseinäjoelle on keittiöön uusittu jäädytyskaappi vuonna 2017. Café Kismukseen on palvelutiskin taakse uusittu kylmävetolaatikosto vuonna 2016.

Keittiöillä ja leirikeskoksissa on vietetty valtakunnallista hävikkiviikkoa vuonna 2016: juliste- ja tiedotus/tietoisku-kampanjat (www-sivut ja intra, Lakeuden Risti -lehti) sekä vinkkejä työntekijöille ja asiakkaille, miten hävikkä voi vähentää ja mistä kaikesta hävikkä syntyy. Lisäksi keittiöillä on vietetty viikon aikana pakastimen tyhjäsiviikkoa (ateriasuunnittelu varastojen hyödyntämiseksi, aamiaispuurosta sämpylänleivontaa ynnä muuta).

Reilua kahvitaukoa on vietetty vuonna 2016: julisteet ja tiedotteet henkilökunnan taukotiloissa.

Äitienpäivänä 2016 on juotu Reilut kahvit äitienpäivälounaalla vuonna 2016; asiasta on kerrottu menujen yhteydessä.

Seurakunnan elintarvikehankinnoista oli Ilkassa artikkeli maaliskuussa 2017, kirkkoneuvoston kokouksen jälkeen. Elintarvikkeet, joissa on maakunnallista/alueellista tuotantoa ja pyritään laadullisin kriteerein hankkimaan lähialueen elintarvikkeita, seurakunta on sopijakumppani Seinäjoen seudun hankintarenkaassa. Teollisista elintarvikkeista, joissa ei ole alueellista tuotantoa seurakunta liittyy KL-kuntahankintojen sopimuksiin.

9.11 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Ympäristöohjelmassa 2012-2017 asetetut tavoitteet ovat toteutuneet suunnitelman mukaisesti.

9.12 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuhenkilö
Ympäristöselvitys	Sisältyy ympäristökatselmukseen	Tarkastukset vuosittain	Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö

	<p>Kestävän kehityksen sekä ympäristöä säästävien ja niihin rinnastettavien toimien kartoittaminen ja niihin pyrkiminen</p> <p>Jatkuva päivityslistaus tehdyistä toimenpiteistä</p>		
Energiakatselmus	<p>Energiankäytöstä selvitys energiakatselmuksen yhteydessä</p> <p>Uusittu kylmäkalustoa</p>	<p>Tarkastukset vuosittain</p> <p>2016-2017</p>	<p>Kiinteistöpäällikkö</p> <p>Kiinteistöpäällikkö, Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö</p>
Hankintojen ympäristökriteerit	<p>Hankintasopimusten sopijakumppanit</p> <p>Hankintojen kilpailutuksissa huomioidaan valmistajien ja palvelutuottajien ympäristöohjelmat ja tarjouspyynnöissä tuotteiden ympäristövaikutukset</p> <p>Tuotteiden toimittajien vastuullisuus</p>	<p>2017</p> <p>Hankintojen yhteydessä</p> <p>Hankintojen yhteydessä</p>	<p>Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö, Hallintojohtaja</p> <p>Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö</p> <p>Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö</p>
Ympäristömerkityt tuotteet	Suositaan ympäristömerkityjä tuotteita	Vuosittain	Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö
Reilun kaupan tuotteet	Suositaan runsaasti Reilun kaupan tuotteita	Vuosittain	Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö
Ravintosuositukset	<p>Noudatetaan ravintosuositusten tavoitteita</p> <p>Pohjoismaiset ruokasuositukset henkilöstöruokailussa</p>	<p>Vuosittain</p> <p>Käytössä</p>	Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö
Lähituotteet	<p>Suositaan kotimaisia, lähituotettuja ja kakkosluokan kasviksia ja marjoja</p> <p>Varmistetaan käytettäviltä tukkureilta, että heidän toimittamansa tuotteet ovat mahdollisimman lähellä tuotettuja tai kasvatettuja</p>	<p>Vuosittain</p> <p>Vuosittain</p>	<p>Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö</p> <p>Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö</p>
Luomutuotteet	Luomumaito ja -piimä sekä -mausteet	Vuosittain	Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö
Kasvisruoka	Vähintään kerran viikossa pääruokana sekä dieetti-	Vuosittain	Ruokapalvelu- ja siivospäällikkö

	ruokana toteutettavissa Salaattibuffet päivittäin Kokoustarjottavissa vaihtoehtoina vihannes- tai hedelmävati		
Reilun kaupan lisäpiteet	Seurakunta on Reilun kaupan seurakunta World Fair-trade Challenge	2016-2019 2016	Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö
Ympäristöpassi	13 henkilöllä	Suoritettu	Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö
Muut toimenpiteet	Käytetään pienemmän hiilijalanjäljen tuotteita, kuten possua, kalaa ja kanaa Elintarvikkeiden yhteiskuljetukset Kierrätys Ruoka-apuna lahjoitettavaksi kelpavaa ruokaa Ruokaperinteen ylläpito Roosa nauha kampanja Hävikkiiviikko Reilun kaupan kampanjat	Jatkuva prosessi Jatkuva prosessi Jatkuva prosessi Jatkuva prosessi Vuosittain 2015 2016 2016	Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö sekä keittiöesimiehet Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö sekä keittiöesimiehet Keittiöesimiehet Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö sekä keittiöesimiehet

10 TOIMISTOT

Minimi	Pisteet
10.1 Ympäristöselvitys 10.2 Energiansäästö 10.3 Toimiston hankinnat	10.4 Uusiopaperi ja muut uusiotuotteet, 1–5 pistettä 10.5 Paperin kulutuksen vähentäminen, 1–5 pistettä 10.6 Green Office, 5 pistettä 10.7 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

10.1 Ympäristöselvitys

Toimistoista vastaavat ovat väliauditointia valmistellessa tarkistaneet toimintatavat, liittyen muun muassa työergonomiaan ja sähköpöytiin. Kaikissa toimistoissa on paperinlajitteluvaunut ja toimistoille on laadittu lajitteluohjeet.

10.2 Energiainsäätö

Toimistojen energiankulutus selvitetään energiakatselmuksen yhteydessä ja tarkistetaan vuosittain.

Energiatehokkuutta on toimistolla parannettu muuttamalla käytötapoja; esimerkiksi työhuoneissa on liiketunnistimet (valot sammuvat ja syttyvät huoneissa automaattisesti, kun huoneeseen saavutaan tai sieltä poistutaan), Kirkonkrannissa kaikki valot menevät pois päältä klo 16.00 ja ilmastoinnissa on automaattiset, vyöhykekohtaiset sisäilmansäätimet. Ilmastointi on viikonloput ekotoiminnolla. Myös käsisäätö on mahdollinen.

10.3 Toimiston hankinnat

Hankintoja tehtäessä ja valmistajia kilpailutettaessa, tuotteiden yhtenä valintakriteerinä ovat ympäristöominaisuudet. Toimistojen työalalla hankinnat ovat vähäisiä. Hankintoja tehdään pääsääntöisesti valmiiden tilauslistojen mukaan. Tarjouspyynnöissä huomioidaan ympäristönäkökohdat, tämä toteutuu kaikissa Seinäjoen seudun hankintarenkaan kilpailuttamissa tuotteissa.

10.4 Uusiopaperi ja muut uusiotuotteet

Toimistolla on käytössä täytettävät värikasetit. Uusiopaperi ei sovi käytettäväksi arkistoitavaan materiaaliin.

10.5 Paperin kulutuksen vähentäminen

Toimistoissa paperin kulutusta on pyritty tietoisesti vähentämään: paperin kulutus on vähentynyt, on siirrytty sähköiseen rekrytointijärjestelmään (KirkkoHR), esityslistat hallinnolle lähetetään pääsääntöisesti sähköisesti ja kirkkoneuvostolle on hankittu tabletit, Kappelineuvoston aineistot ovat pääsääntöisesti sähköisiä, palkkalaskelmat tulevat sähköisesti, on siirrytty verkkolaskutukseen, henkilökohtaisista oheistulostimista on pääosin luovuttu ja siirrytty verkkotulostimiin, tulostimiin on esiasetuksena musta-valkotulostus ja kaksipuolinen tulostus ja käytössä on tulostusten esikatselu. Hukkapaperia käytetään suttupaperina. Myös tehokas ja toimiva sähköpostin käyttö vähentää paperin kulutusta.

Ylistarossa on annettu isossa työntekijäkokouksessa ohjeita paperin käytön vähentämiseen, tulostamiseen ja jätteiden lajitteluun. Samalla on sovittu lajittelupisteiden lisäämisestä, muun muassa kirkkoon lajitteluastia paperinkeräykselle. On otettu käyttöön Domus-asiakirjan hallinto, sähköinen arkistointijärjestelmä. Paperisia arkistoja on perattu ja materiaalit toimitettu eri keräyskohteisiin.

Varhaiskasvatuksessa kirjataan sähköisesti kokousmuistiot ja tallennetaan yhteisiin kansioihin.

10.6 Green Office

Jos seurakunta hankkii virastotalolleen Green Office -merkin, se saa tästä pisteitä. Green Office on Maailman luonnonsäätiön ylläpitämä toimistojen ympäristöjärjestelmä. Seinäjoen seurakunnan toimistoille ei ole hankittu Green Office -merkkiä. Virastojen toiminnassa on kuitenkin nou-

datettu ympäristöystävällisiä toimintatapoja koko ympäristödiplomin voimassa oloajan. Toimistojen työala noudattaa jatkuvan parantamisen mallia. Ympäristöasioiden huomiointi kulkee päivittäisessä toiminnassa mukana automaattisesti.

10.7 Muut toimenpiteet

Diakoniatoimiston henkilökunnan wc -tiloissa, kertakäyttöiset, paperiset käsipyyhkeet on korvattu työntekijäkohtaisilla käsipyyheliinoilla (huomioitu kestävän kehityksen näkökulma).

Arkistoja on käyty läpi ja tarpeeton materiaali on toimitettu kierrätykseen.

10.8 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Ympäristöohjelmassa 2012-2017 asetetut tavoitteet ovat toteutuneet suunnitelman mukaisesti.

10.9 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuhenkilö
Ympäristöselvitys	Sisältyy ympäristökatselmukseen	Tarkastukset vuosittain	Taloussihteeri
	Paperinlajitteluvaunut ja lajitteluohjeet	Käytössä	Taloussihteeri, työala
Jätehuoltoselvitys	Toimistojen jätehuolto on selvitetty ympäristökatselmuksessa	Tarkastukset vuosittain	Kiinteistöpäällikkö
Energiakatselmus	Energiankäytöstä selvitys energiakatselmuksen yhteydessä	Tarkastukset vuosittain	Kiinteistöpäällikkö
	Energiatehokkuutta on parannettu muuttamalla käytötapoja		
Hankintojen ympäristökriteerit	Tuotteiden yhtenä valintakriteerinä ovat ympäristöominaisuudet ja tarjouspyynnöissä huomioidaan ympäristönäkökohdat	Hankintojen yhteydessä	Taloussihteeri, Hallintojohtaja
	Ohje henkilöstölle pieniin hankintoihin ympäristö- ja eettisyyskriteereistä ja tiedot kaupoista, joiden kanssa on tehty ostosopimukset	2018-2022	Taloussihteeri, Hallintojohtaja
Paperin kulutuksen vähentäminen	Paperin kulutuksen vähentäminen tietoinen tavoite; siirrytty pääosin sähköisiin järjestelmiin, muun muassa Domus-asiakirjan hallinto, sähköinen arkistointijärjestelmä, KirkkoHR sähköi-	Vuosittain	Työalat, Kirkkoneuvosto, alue- ja kappeli-neuvostot ja työryhmät

	nen rekrytointijärjestelmä Paperin kaksipuolinen ja mustavalkoinen tulostus ja kopiointi, turhien tulosteiden ja kopioiden välttäminen Seurataan vuosittain paperin kulutuksen määrää, määritellään indikaattori paperin kulutukseen	Päivittäin 2018-	Työalat Taloussihteeri, Hallintojohtaja
Green Office -tunnus	Hyödynnetään Green Office -järjestelmää toimistojen työkaluna	2018-	Taloussihteeri, työala
Kertakäyttötuotteiden vähentäminen	Paperien ja kirjekuorien uusiokäyttö	Päivittäin	Työalat
Ympäristöasioista raportointi	Raportointi osana normaalia toiminnan suunnittelua (toimintasuunnitelma ja -kertomus) Tiedotus seurakunnan tiedotussuunnitelman mukaisesti	Vuosittain Käytössä	Työalat, ympäristövastavat Työala, tiedottaja
Muut toimenpiteet	Diakonialähetyksen työalalla paperiset käsipyyhkeet on korvattu työntekijäkohtaisilla käsipyyheliinoilla Arkistojen läpikäynti, toimitus kierrätykseen	Käytössä Vuosittain	Diakonialähetyksen työala Taloussihteeri, työala

11 HAUTAUSMAAT JA VIHERALUEET

Minimi	Pisteet
11.1 Ympäristöselvitys 11.2 Hoito-ohjeet ja koulutus 11.3 Perennahoito	11.4 Hautausmaan kulttuurihistoriallisten arvojen inventointi, 5 pistettä 11.5 Luonnonmukaisen hoidon alueet, 1–5 pistettä 11.6 Perennat ja muut istutukset, 1–5 pistettä 11.7 Haitallisista torjunta-aineista luopuminen, 5 pistettä 11.8 Kasteluveden vähentäminen, 1–5 pistettä 11.9 Vähäpäästöiset työkoneet, 1–5 pistettä 11.10 Lajistokartoitukset, 1–10 pistettä 11.11 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

11.1 Ympäristöselvitys

Seurakunnassa on viisi hautausmaata: Peräseinäjoen, Ylistaron, Kitinojan, Nurmon ja Törnävän hautausmaa. Kaikille hautausmaille on tehty ympäristöselvitys sisäisen ympäristökatselmuksen yhteydessä. Ympäristöselvityksen pohjalta on laadittu hautausmaiden hoito-ohjeet. Hautausmaille on laadittu virallinen hoitoluokitus vuonna 2012. Hoito-ohjeet on päivitetty vuonna 2016.

Eloperäinen maa-aines kompostoidaan jatkossakin hautausmailla sille varatulla kentällä ja lopputuotteena saatu multa käytetään hautausmaiden viherrakentamiseen.

Eloperäisen jätteen lisäksi alueella kerätään sekajätettä, joka on pääasiallisesti kynttiläjätettä. Keräysvälineistöä on uudistettu järjestelmällisesti pinta-astioista Molok -syväkeräyssäiliöihin. Syväkeräyssäiliöiden tyhjennykset hoitaa Lakeuden ympäristöhuolto. Yrityksen jäteaseman kuljetin erottelee metallijakeen ja lasijätteen poltettavasta jätteestä. Jäljelle jäänyt poltettava jäte toimitetaan polttolaitokselle.

Seurakunnassa on seurattu hautausmaiden poltettavan jätteen määrää vuosittain Lakeuden Ympäristöhuollon raportoinnin järjestelmästä saatavan vuosikustannusseurannan avulla. Hautausmaiden jätemäärät ja kokonaiskustannukset toimitetuista jättejakeista on taulukoitu kohdassa 6.6.1; Jätehuollon kustannukset vuositasolla.

Törnävän hautausmaalla on toiminnassa krematorio. Sen toimintaan on ympäristölautakunnan lupa. Seurakunta on velvoitettu vuosittain toimittamaan ympäristölautakuntaan raportin, jossa ilmenee tuhkausten määrä, kulutetun polttoöljyn laatu ja määrä, huollot sekä toiminnassa tapahtuneet poikkeustilanteet.

11.2 Hoito-ohjeet ja koulutus

Työnjohtajien kansiot sisältävät toiminta- ja hoito-ohjeet kasvukauden ajalle. Kausityöntekijät perehdytetään vuosittain työsuhteen alussa. Tavoitteena on lannoitteiden, kasvinsuojeluaineiden ja työkoneiden oikea käyttö. Jätteiden lajittelusta tiedotetaan omaisia sekä omaa henkilökuntaa.

11.3 Perennahoito

Kesäkukkahoidon ekologisempaa hoitosopimusvaihtoehtona on tarjolla perennahoito. Hinnastossa ja nettisivuilla on näkyvissä 15 sopimusta yhteensä 13/3068.

11.4 Hautausmaan kulttuurihistoriallisten arvojen inventointi

Törnävän hautausmaan kulttuurihistorialliset arvot on inventoitu yhdessä Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseon kanssa vuonna 1992. Peräseinäjoen hautausmaan kulttuurihistorialliset arvot ja kasvikaanta on inventoitu vuonna 2008. Nurmon, Ylistaron ja Kitinojan hautausmaat on inventoitu vuonna 2009. Kulttuurihistoriallisten arvojen inventoinnilla pyritään suojelemaan herkkiä muistomerkkejä ja säilyttämään merkittävimmät kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet.

11.5 Luonnonvaraisen hoidon alueet

Hautausmaiden monipuolisuutta on pyritty säilyttämään monella tavalla. Törnävän hautausmaalla luonnonmukaisesti hoidettuja alueita ovat uurnalehdon lammen ympäristö ja siunauskappelin takana oleva metsäalue. Siellä aluskasvillisuus on jätetty alkuperäisen kasvillisuuden kaltaiseksi.

Hautausmaan alueelta löytyy myös lähde. Pajuluoman mutka muodostaa lehtomaisen kasvupaikan. Rannassa on liito-oravan elinpiiriä.

Peräseinäjoella, Ylistarossa, Kitinojalla ja Nurmossa hautausmaa-alue luokitellaan puistometsän luonteiseksi. Se rajoittuu suurimmalta osaltaan metsään tai peltoalueeseen. Hautausmaan ympäristö tarjoaa monipuolisen elinympäristön hyönteisille, linnuille ja eläimistöille.

11.6 Perennat ja muut istutukset

Istutuksissa suositaan perennoja kesäkukkien sijaan. Perennoja käytetään erityisesti seurakunnan omissa istutuksissa. Perennojen osuus istutuksista on noin 5 %. Hoitoluokitus on tehty muun muassa pikkusydämille ja alppiruusuille.

11.7 Haitallisista torjunta-aineista luopuminen

Torjunta-aineita ei käytetä kuin poikkeustapauksissa. Ruusubegonioiden käytöstä on luovuttu (ovat härmän alltiita) ja kasvinsuojeluaineita ei enää käytetä. Seurakunnassa on kurssitettu 12 henkeä liittyen torjunta-aineiden käyttöön. Glyfosaattia käytetään vain jossain satunnaisissa kohteissa (muun muassa kivien saumoissa). Hiekkakäytävien rikkaruohojen torjuntaan on hankittu liekitin.

11.8 Kasteluveden vähentäminen

Törnävän hautausmaalla ollaan kasteluvdedessä omavaraisia. Vesi saadaan kahdesta porakaivosta, joista vesi johdetaan hiekkasuodatuksen läpi suuren rautapitoisuuden vuoksi. Käsitelty vesi johdetaan kasteluautomaatiikan avulla kastelualueelle. Kastelu tapahtuu yöaikaan. Käytössä on myös kastelualtaat. Peräseinäjoen, Ylistaron, Kitinojan ja Nurmon hautausmaalla kasteluvesi tulee kunnallisen vesijohtoverkon kautta. Ylistaron hautausmaalla voidaan vesi ottaa myös läheisestä Kyrönjoesta.

11.9 Vähäpäästöiset työkoneet

Hautausmailla käytetään vähäpäästöisiä työkoneita; hautausmailla on käytössä ekologisimmat polttoaineet ja akkukäyttöiset pienkoneet. Hautausmailla käytettävien ajoneuvojen ja työkoneiden seuranta sekä huolto on järjestetty määräajoin, mikä osaltaan pienentää koneista aiheutuvia päästöjä. Päästöttömyytensä vuoksi melkein kaikille hautausmailla on hankittu akkukäyttöisiä trimmereitä. Osalle hautausmaita on investoitu myös akkukäyttöisiä pensasaitaleikkureita ja lehtipuhaltimia. Kaksitahti -bensan käyttö on vähentynyt huomattavasti, vain ruohonleikkurit ovat bensakäyttöisiä.

11.10 Lajistokartoitukset

Lajistokartoituksia ja kunnostuksia on tehty kulttuurihistoriallisesti arvokkaissa kohteissa. Peräseinäjoen, Nurmon, Ylistaron ja Kitinojan hautausmaiden luonto- ja lajikartoitus on tehty hautausmaainventoinnin osana.

11.11 Muut toimenpiteet

Hautausmailla on järjestetty opastettuja hautausmaakerroksia ja painettu hautausmaaesitteitä. Kotimaisia alppiruusuja on istutettu kirkon puiston näyteistutuksiin. Hitaasti liukenevat lannoitteet ovat käytössä ryhmäkasveilla ja hoitohaudoilla. Kiviaita on korjattu Törnävän hautausmaalla. Keinokuituiset arkkumateriaalit on kielletty hautauksissa ja tuhkauksissa 1.3.2016 alkaen. Hautausmaa-alueilla on runsaasti lintupönttöjä.

11.12 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetetut tavoitteet ovat toteutuneet suunnitelman mukaisesti.

11.13 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuhenkilö
Ympäristöselvitys	Sisältyy ympäristökatselmukseen Hautausmaille on laadittu aiemmin virallinen hoitoluokitus ja hoito-ohjeille on tehty päivitys ympäristöselvityksen pohjalta	Tarkastukset vuosittain 2016	Puistopäällikkö Puistopäällikkö
Jätehuolto	Hautausmailla poltettavan jätteen määrän seuranta on ollut yksi ympäristöindikaattoreista vuosina 2012–2017	Seuranta vuosittain	Puistopäällikkö
Hoito-ohjeet ja koulutus	Viheralueiden hoitoon tuleville kesätyöntekijöille annetaan koulutus ja alueiden hoito-ohjeet sekä perehdytetään toimeen	Vuosittain	Työnjohtajat
Luonnonvaraisen hoidon alueet	Törnävän hautausmaan luonnonmukaisen alueen pitäminen ennallaan	Seuranta vuosittain	Puistopäällikkö
Perennat ja muut istutukset	Suositaan monivuotisia kukkia ja kasveja	Vuosittain	Puistopäällikkö
Haitalliset torjunta-aineet	Käytetään vain poikkeustapauksissa, kuten kivien saumoissa Koulutettu 12 henkilöä torjunta-aineiden käyttöön	Käyttö satunnaisesti Koulutus uusitaan 5 vuoden välein	Puistopäällikkö Puistopäällikkö
Kasteluveden vähentäminen	Kasteluautomaatiikka	Kesäisin seuranta	Puistopäällikkö
Vähäpäästöiset työkonet	Käytetään puhtaita vähärikkisiä polttoaineita, huolletaan työkonet	Jatkuva prosessi	Puistopäällikkö
Lajistokartoitukset	Tehty kulttuurihistoriallisesti arvokkaissa kohteissa Osassa hautausmaita luonto- ja lajistikartoitus on tehty	Käytössä Käytössä	Puistopäällikkö Puistopäällikkö

	hautausmaainventoinnin osana		
Muut toimenpiteet	Keinokuituiset arkkumateriaalit on kielletty hautauksissa ja tuhkauksissa	2016-	Puistopäällikkö
	Hautausmaa-alueilla on runsaasti linnunpönttöjä	Käytössä	Puistopäällikkö
	Törnävän hautausmaan kiviaidan korjaus	2016	Puistopäällikkö
	Opastetut hautausmaakierrokset	Vuosittain	Puistopäällikkö
	Hitaasti liukenevat lannoitteet ryhmäkasveilla ja hoitohaudoilla	Käytössä	Puistopäällikkö
	Kotimaisia alppiruusuja istutettu kirkon puiston näyteistutuksiin	2000-	Puistopäällikkö

12 LEIRI- JA KURSSIKESKUKSET

Minimi	Pisteet
12.1 Ympäristöselvitys 12.2 Ympäristöohjelma 12.3 Jätevesien käsittely 12.4 Luontoarvojen suojelu	12.5 Pesäpöntöt ja luontopolut, 1–7 pistettä 12.6 Vapaaehtoiset suojelukohteet, 1–5 pistettä 12.7 Leirikeskuksen ympäristöohjeet, 2–3 pistettä 12.8 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

12.1 Ympäristöselvitys

Seinäjoen seurakunnan omistuksessa on kolme leiri- ja kurssikeskusta, Honkiniemen kurssikeskus sekä Ahonniemen ja Lankarin leirikeskukset. Honkiniemi ja Lankari toimivat ympärivuotisesti käytössä ja Ahonniemi ei toimi talviaikaan.

Alun perin leirikeskusten ympäristöselvitys on tehty osana Seinäjoen seurakunnan ympäristökatselmusta vuonna 2012. Leiri- ja kurssikeskusten ympäristöselvitys on päivitetty marraskuussa 2016. Leirikeskusten ympäristökuormitus on merkittävä. Kuormitus aiheutuu erityisesti kiinteistöissä syntyvästä energiankulutuksesta, jätevedestä, syntyvästä jätteestä ja siivouksesta. Suurin kuormitus on kesäaikaan kävijämäärien ollessa suurimmillaan.

Leirikeskukset kuuluvat järjestetyn jätteenkuljetuksen piiriin. Honkiniemen leirikeskuksessa kerättävät jätelajit ovat polttokelpoinen, bio-, paperi-, pahvi-, lasi ja metallijäte. Syväkeräyssäiliöt ovat bio-, polttokelpoiselle ja paperijätteelle. Polttokelpoista jätettä kerätään myös 10m³ jätepuristimen avulla. Puristimen jäte kuljetetaan Lakeuden Ympäristöhuollon kierrätyslaitokselle lajitteluun. Metallijäte ja lasijätettä kerätään 600 litran astioihin. Astiat ja säiliöt on merkitty asianmukaisesti.

Leirikeskuksen alueella sijaitsee myös toinen jätekatos, jossa kerätään kolmen 200 litran astian avulla polttokelpoista jätettä. Katoksessa on myös lasi- ja metallikeräys. Näissä astioissa jätteet kuljetetaan päärakennuksen yhteydessä olevaan keräyspisteeseen. Myös kokousrakennuksen, nuotiopaikkojen ja leikkikentän yhteydessä on jäteastia polttokelpoiselle jätteelle.

Kiinteistöjen toimistotiloissa on käytössä lajiteleva paperikori. Kokoustiloissa on käytössä lajittelu jätepaperiin ja polttojätteeseen. Keittiöllä ovat käytössä erilliset biojäteastiat ja polttokelpoisen jätteen astiat. Biojätettä ja sekajätettä kerätään myös ruokailun jälkeisen astioiden palautuksen yhteydessä. Keittiön lajittelu toimii erinomaisesti asiaan perehtyneen henkilökunnan ansiosta. Majoitushuoneissa on lajitteluohjeistus ja -mahdollisuus, myös juomapakkauksille.

Leirikeskuksessa syntyviä tyypillisiä vaarallisia jätteitä ovat paristot, akut, lamput, maalit ja öljyjäte. Vaaralliset jätteet kerätään kiinteistönhoidon varastoon. Myös asiakkaiden vastaanoton yhteyteen on järjestetty vaarallisten jätteiden vastaanottopiste. Vaaralliset jätteet kerätään ja varastoidaan ja kuljetetaan asianmukaisesti Ähtärin jäteasemalle tarpeen mukaan.

Ahoniemen leirikeskuksessa kerätään bio- ja polttokelpoista jätettä syväkeräysastioiden avulla. Lasi- ja metallijätettä kerätään 240 litran astioilla ja pahvia kerätään rullakkoon. Astiat sijaitsevat jätekatoksessa. Pahvi-, paperi-, metalli-, lasi- ja vaaralliset jätteet toimitetaan tarvittaessa Peräseinäjoen hautausmaan tai seurakuntatalon keräyspisteisiin.

Lankarin leirikeskuksessa kerätään bio- ja polttokelpoista jätettä syväkeräyssäiliön avulla. Kartonkia kerätään kahden 600 litran astian avulla. Metallia, lasi ja paperi toimitetaan läheiselle ekopisteelle. Kiinteistöhoitaja toimittaa vaaralliset jätteet kappeliseurakunnan keräyspisteeseen.

Leirikeskusten veden ja energian kulutusta seurataan Haahtela -kiinteistöhallintajärjestelmällä. Kulutuksen poikkeamat voidaan havaita ja ryhtyä mahdollisiin toimenpiteisiin esimerkiksi energia- tai vesivuotojen poistamiseksi.

Leirikeskusten siivouksessa noudatetaan seurakunnan yleisiä ohjeistuksia ympäristöasioiden huomioimisesta siivouksessa. Pesuaineiden ympäristömerkintöihin kiinnitetään huomiota hankinnoissa.

Leirikeskusten keittiöissä toimitaan samoilla ohjeistuksilla kuin seurakunnan muissakin keittiöissä. Kertakäyttöastioista on luovuttu huoneiden mukeja lukuun ottamatta ja siirrytty kierrätysmuovista valmistettuihin mukeihin ja lautasiin nuotiotarjoiluissa.

Lankarin leirikeskukseen järjestetään yhteiskuljetus vain poikkeustapauksessa. Tällöin kuljetuksen suorittaa paikallinen liikennöitsijä. Ylistarosta on aina kyyditys Lankariin ja Ahoniemeen. Honkiniemeen asiakkaat kuljetetaan seurakunnan toimesta ja kuljetukset kilpailutetaan säännöllisesti. Kilpailutuksessa kriteereinä ovat mm. kuljetuskaluston moottorien E-luokitukset (päästöluokitukset) ja kuljettajien ammattipätevyyskoulutukset. Leirireitit kilpailutetaan kaikkiin leirikeskuksiin.

12.2 Ympäristöohjelma

Ympäristöselvityksen pohjalta leirikeskuksille laadittiin ympäristöohjeet keväällä 2017. Ohjeet lisätään huonekansioihin ennen toiminnan alkua.

12.3 Jätevesien käsittely

Leirikeskusten jätevedet käsitellään niin, ettei niistä aiheudu valumia vesistöihin eikä pohjaveeteen. Honkiniemen jäteveden käsittely tapahtuu omalla biologis-kemiallisella jätevedenpuhdistamolla. Ahonniemen leirikeskuksessa on jätevesien käsittelyyn käytössä ns. kaksivesijärjestelmä, jossa harmaat jätevedet johdetaan maimeyttämöön ja mustat jätevedet umpisäiliöön. Ahonniemessä sijaitseville pääarakennukselle, majoitusrakennukselle ja saunarakennukselle on kaikille oma imeytyskenttensä. Lankarin leirikeskus on liittynyt kunnalliseen viemäriverkkoon.

12.4 Luontoarvojen suojelu

Seurakunnan arvokkaita luontokohteita suojellaan; Kirkkoneuvosto on päättänyt vuonna 2016 Honkiniemen ranta-alueen suojelusta. Rantaan rajautuva 1,7 ha metsäalue on jätetty luonnontilaan ja alueella kulkee luontopolkuja sekä hiljaisuuden polku, joka on tehty rauhoitetulle ranta-alueelle. Lankarin leirikeskukseseen on istutettu lähetyksiin hoitamia mustaherukkapensaita.

12.5 Pesäpöntöt ja luontopolut

Leirikeskusten alueella on hyvin hoidettuja pesäpönttöjä ja luontopolkuja; Honkiniemen leiri- ja kurssikeskukseseen on tehty liikuntarajoitteisille sopiva kulkureitti ja hiljaisuuden polku rauhoitetulle ranta-alueelle. Lisäksi Honkiniemen, Ahonniemen ja Lankarin alueelle on rakennettu ja asennettu linnuille pesäpönttöjä. Ahonniemen leirikeskuksessa Kalajärveä kiertää kaikille yleisessä käytössä oleva pyöräilyreitti. Lankarin leirikeskuksen alueella ei ole varsinaista luontopolkua, mutta aluetta kiertää noin yhden kilometrin mittainen polku, jota voi kulkea myös lastenvaunujen kanssa. Polun varrella on opastaulupohjia, joihin on mahdollista laittaa tietoisuja, tehtävärasteja tai muuta vastaavaa.

12.6 Vapaaehtoiset suojelukohteet

Seurakunta on vapaaehtoisesti suojellut arvokkaita rantoja tai muita luontokohteita; muun muassa Honkiniemessä on kirkkoneuvoston päätöksellä rakentamiselta ja metsätaloudelta suojeltu ranta-alue.

12.7 Leirikeskuksen ympäristöohjeet

Leiri- ja kurssikeskuksille on laadittu ympäristöohjeet. Ympäristöohjeet on hyvä olla tehtynä erityisesti vieraiden ja leiriläisten käyttöön, jätteen lajittelun tehostamiseksi ja ympäristön erityispiirteiden huomioimiseksi. Ympäristöohjeet ovat yksi kirkon ympäristödiplomin pisteitä keräyttävistä toimenpiteistä. Ympäristöohjeet voidaan tehdä esimerkiksi yhdessä rippikoululaisten tai muiden leiriläisten kanssa.

Leirikeskusten henkilöstön ja asiakkaiden majoitustiloissa on mahdollisuudet lajitteluun, mutta ohjeistuksen, kyltityksen ja osittain lajitteluastioiden puuttuessa (Honkiniemeä lukuun ottamatta) lajittelu ei ole toiminut ajanmukaisesti. Juomapurkkien ja –pullojen keräys on puuttunut majoitustiloista kokonaan. Henkilöstön mukaan tätä jätettä on syntynyt runsaasti, joten erilliskeräys on ollut suositeltavaa järjestää. Lisäksi pantillisten pullojen ja tölkkien joutuminen muun jätteen joukkoon ei ole ollut taloudellisestikaan järkevää.

12.8 Muut toimenpiteet

Impivaaran saunan veden lämmityksessä on apuna aurinkokeräin. Seinäjoen seurakunta on toteuttanut ympäristökasvatusta muun muassa seuraavasti; Honkiniemeen, kodalle johtavan uran varteen on istutettu puulajipuisto, Suomessa menestyvistä puista. Honkiniemen jalkapallokentän

kastelu tapahtuu järvivedellä. Marjoja kerätään ruuan raaka-aineiksi. Honkiniemessä markkinoidaan luontopainotteisia myyntituotteita, kuten esimerkiksi melontaretkiä, kalliolaskeutumista ja kirkkovenesoutua.

12.9 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Ympäristöohjelmassa 2012-2017 asetetut tavoitteet ovat toteutuneet suunnitelman mukaisesti.

12.10 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuhenkilö
Ympäristöselvitys	Sisältyy ympäristökatselmukseen Päivitetty	Tarkastukset vuosittain 2016	Leirikeskustoiminnan päällikkö Leirikeskustoiminnan päällikkö
Ympäristöohjelma	Ympäristöohjeet leirikeskuksille ympäristöselvityksen pohjalta, ohjeet lisätään huonekansioihin ennen toiminnan alkua	Laadittu 2017	Leirikeskustoiminnan päällikkö
Leirikeskusten ympäristöohjeet	Leirien aikana Leirikeskusten majoitustiloihin järjestetään asianmukainen lajittelu ja ohjeistus Leirikeskuksiin järjestetään muovipullojen ja -tölkkien erilliskeräys, keräyspaikat ja ohjeistus	Jatkuva prosessi 2018-2022 2018-2022	Leirikeskustoiminnan päällikkö Kiinteistöpäällikkö, Leirikeskustoiminnan päällikkö Kiinteistöpäällikkö, Leirikeskustoiminnan päällikkö
Jätevesien käsittely	Jätevesilain mukaisesti	Jatkuva prosessi	Kiinteistöpäällikkö
Luontoarvojen suojelu	Honkiniemen leirikeskuksen ranta-alueen suojelu	2016-	Leirikeskustoiminnan päällikkö
Pesäpöntöt ja luontopolut	Pesäpönttöjen huolto, tarvittaessa uusitaan ja lisätään	Vuosittain	Leirikeskustoiminnan päällikkö
Vapaaehtoiset suojelukohteet	Rantamaiseman suojelu Honkiniemen leirikeskuksen alueella	Vuosittain	Leirikeskustoiminnan päällikkö
Kuljetukset	Edistetään leireihin osallistuvien kimpakyytejä esimerkiksi sosiaalisen median avulla	2018-	Leirikeskustoiminnan päällikkö
Muut toimenpiteet	Seurakunta on aktiivisena toimijana Ähtärinjärven kunnostuksen edistämiseksi	2018-2022	Leirikeskustoiminnan päällikkö

	Honkiniemen leirikeskukseen istutettu puulajipuisto	2014	Leirikeskustoiminnan päällikkö
	Impivaaran saunan veden lämmityksessä apuna aurinkokeräin	Käytössä	Leirikeskustoiminnan päällikkö
	Honkiniemen jalkapallokentän kastelu järvisedellä	Käytössä	Leirikeskustoiminnan päällikkö
	Luontopainotteisten myyntituotteiden markkinointi Honkiniemessä; melontaretket, kalliolaskeutumiset ja kirkkovenesoudut	Käytössä	Leirikeskustoiminnan päällikkö
	Marjojen keräys keittiöille	Käytössä	Leirikeskustoiminnan päällikkö

13 METSÄT

Minimi	Pisteet
13.1 Metsälain ympäristönormien noudattaminen	13.4 Osallistuva metsäsuunnittelu, 2 pistettä
13.2 Luonnonsuojelulain noudattaminen	13.5 Vastuuhenkilöiden koulutus, 1–5 pistettä
13.3 Metsien sertifiointi	13.6 Luonnonmuistomerkin tai luonnonsuojelualueen perustaminen, 2–15 pistettä
	13.7 METSO-ohjelma, 1–10 pistettä
	13.8 Perintömetsä, 5 pistettä
	13.9 Metsien ja soiden ennallistaminen, 5–10 pistettä
	13.10 Kesähakkuiden lopettaminen, 5 pistettä
	13.11 Uhanalaisten lajien inventointi, 5 pistettä
	13.12 Erirakenteinen metsänhoito, 5 pistettä
	13.13 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

13.1 Metsälain ympäristönormien noudattaminen

Seinäjoen seurakunnan metsäalueet sijaitsevat pääasiassa Nurmon ja Ylistaron kappeliseurakuntien alueilla. Kaikkien seurakunnan omistamien metsien yhteispinta-ala on 211 hehtaaria. Puistometsän luonteisia metsiä on Törnävän ja Peräseinäjoen hautausmaan sekä Honkiniemen ja Ahonniemen leirikeskuksen ympärillä.

Seinäjoen seurakunnan metsiä hoidetaan metsälain mukaisesti ja lain luettelemat erityisen tärkeät elinympäristöt on kartoitettu ja säästetty. Kaikissa seurakunnan metsissä hoito tapahtuu metsälain mukaisesti ja niihin on tehty metsänhoitosuunnitelmat.

Metsänhoitosuunnitelmassa kiinnitetään erityistä huomiota metsien virkistyskäytön sekä metsäluonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen ja kehittämiseen. Kirkkovaltuusto vahvistaa suunnitelman, joka uusitaan kymmenen vuoden välein. Metsänhoitosuunnitelmaan sisältyy muun mu-

assa yhteenvedotiedot puustosta ja kasvupaikoista, metsälaissa määriteltyjen metsien monimuotoisuuden kannalta erityisen tärkeiden elinympäristöjen kartoitus, sekä tarpeelliset metsänhoitotyöt. Myös hoitotoimien ja hakkuiden toteutumista seurataan. Metsänhoitosuunnitelman toteutumista seurataan ja se on ollut suunnitellun mukaista.

Seinäjoen seurakunnan metsänhoitosuunnitelman laatii metsänhoitoyhdistys. Seinäjoen alue seurakunnan, Peräseinäjoen, Nurmon ja Ylistaron kappeliseurakuntien alueella oleville metsäalueille on laadittu metsänhoitosuunnitelma vuosille 2015-2024.

13.2 Luonnonsuojelulain noudattaminen

Seinäjoen seurakunnan metsänhoitosuunnitelmassa huomioidaan luonnonsuojelulain vaatimukset ja ne käydään läpi hoitosuunnitelmaa uusittaessa.

Seinäjoen seurakunnan luonnonsuojelulakien ja -ohjelmien mukaiset kohteet on kartoitettu ja suojeltu. Kartoitus on tehty osana metsänhoitosuunnitelmia. Seurakunta on suojellut kirkkoneuvoston päätöksellä kolme merkittävää luontokohtetta.

13.3 Metsien sertifiointi

Seinäjoen seurakunnan metsät on sertifioitu FSC -järjestelmän mukaan. Metsäsertifiointilla osoitetaan, että metsää hoidetaan ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä kehityksen mukaisesti. Järjestelmään kuuluvalla puun alkuperäketjun hallinnalla varmistetaan, että puu on peräisin sertifioidusta metsästä ja että tuotantoketju on sertifikaatin mukainen.

13.4 Osallistuva metsäsuunnittelu

Osallistuva metsäsuunnittelu tarkoittaa prosessia, jossa mukana ovat seurakuntien metsien hoidosta ja käytöstä kiinnostuneet tahot. Seinäjoen seurakunnassa toteutetaan osallistuvaa metsäsuunnittelua. Puistopäällikkö ja –puutarhuri sekä luottamushenkilö kiertävät vuosittain seurakunnan metsäalueita ja käyvät tulokset läpi yhdessä metsänhoitoyhdistyksen kanssa.

13.5 Vastuuhenkilöiden koulutus

Metsänhoidosta vastaavat ovat saaneet lisäkoulutusta metsänhoidon ympäristöasioista Seinäjoen seurakunnassa; puistopuutarhuri on osallistunut Metsäkeskuksen järjestämään Naismetsänomistajien koulutukseen vuonna 2014.

13.6 Luonnonmuistomerkin tai luonnonsuojelun alueen perustaminen

Jos seurakunnan mailla on erityisen arvokkaita luontokohteita, joita ei ole suojeltu luonnonsuojelulain perusteella tai jotka eivät ole valtakunnallisissa luonnonsuojeluohjelmissa, ne voidaan rauhoittaa vapaaehtoisesti luonnonmuistomerkeiksi tai luonnonsuojelun alueiksi.

Seinäjoen seurakunta on vapaaehtoisesti rauhoittanut alueitaan luonnonmuistomerkeiksi tai luonnonsuojelun alueeksi. Ylistaron Ookilan metsäalueilta löytyy harvinainen heinäkorpi ja Ojalan alueelta muinaishauta.

13.7 Metso-ohjelma

Seinäjoen seurakunnan metsissä on tehty METSO-kartoitus Törnävän kirkon ympäristön puistometsistä ja Honkiniemen ranta-alueella.

13.8 Perintömetsä

WWF:n perintömetsäkampanjaan osallistumisesta voi saada pisteitä. Seinäjoen seurakunnalla ei ole perintömetsiä.

13.9 Metsien ja soiden ennallistaminen

Tässä saa pisteitä ennallistamisprojekteista, mikäli metsiä, soita, ketoja tai vastaavia on ryhdytty ennallistamaan luonnontilaan. Seurakunnan metsissä ei ole suoritettu ennallistamisia.

13.10 Kesähakkuiden lopettaminen

Seurakunta on kirkkoneuvoston päätöksellä vapaaehtoisesti siirtänyt metsien kesähakkuut lintujen pesimäajan ulkopuolelle; Seinäjoen seurakunta on lopettanut kesähakkuut vuonna 2016 ja ei suorita metsien hakkuuta lintujen pesimäaikana touko-heinäkuussa.

13.11 Uhanalaisten lajien inventointi

Seinäjoen seurakunnan metsissä on tehty uhanalaisten lajien täydennysinventointeja. Törnävän hautausmaalla puistometsän uhanalaiset lajit on inventoitu vuonna 2012.

13.12 Erirakenteinen metsänhoito

Nykyisen metsälain mukaan on mahdollista tehdä jatkuvan kasvatuksen periaatteella metsänhoitoa, jolloin jonkin erityisalueen hakkuussa tutkitaan erirakenteisen metsänhoidon mahdollisuus. Seinäjoen seurakunnassa on otettu käyttöön erirakenteinen metsänhoito. Metsäsuunnitelmassa on osittain suositeltu poimintahakkuuta.

13.13 Muut toimenpiteet

Seurakunnan leirikeskuksissa on järjestetty marjankeruuretkiä eläkeläisille. Seurakunnan alueilla on suositeltu harrastettavaksi geokätköilyä.

13.14 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Ympäristöohjelmassa 2012-2017 asetetut tavoitteet ovat toteutuneet suunnitelman mukaisesti.

13.15 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuuhenkilö
Metsälain ympäristönormien noudattaminen	Huomioidaan metsälain vaatimukset	Vuosittain toimenpiteiden yhteydessä	Puistopäällikkö
Luonnonsuojelulain noudattaminen	Huomioidaan luonnonsuojelulain vaatimukset	Vuosittain toimenpiteiden yhteydessä	Puistopäällikkö
Metsänhoitosuunnittelu jatkuu vaatimusten mukaisena	Metsänhoitosuunnitelman päivitys 10 vuoden välein; Seinäjoen alue seurakunnan, Peräseinäjoen, Nurmon ja Ylistaron kappeliseurakuntien alueet	2024-	Puistopäällikkö

Metsien sertifiointi	Metsänhoitoyhdistyksen aikataulun mukaisesti	Tarvittaessa	Puistopäällikkö
Osallistuva metsäsuunnittelu	Suunnitelman uudistaminen	Vuosittain	Puistopäällikkö
Vastuuhenkilöiden koulutus	Tarvittaviin koulutuksiin osallistuminen	Vuosittain	Puistopäällikkö
Luonnonmuistomerkin tai luonnonsuojelualan perustaminen	Ylistaron Ookilan metsäalueen harvinainen heinäkorpi ja Ojalan alueen muinaishauta	Seuranta vuosittain	Puistopäällikkö
METSO-ohjelma	METSO-kartoitus tehty Törnävän kirkon ympäristön puistometsistä ja Honkiniemen ranta-alueella	2012-2016	Puistopäällikkö
Perintömetsä	Selvitetään yhdessä metsäasiantuntijoiden kanssa mahdolliset kohteet leirikeskusten lähialueilta	2018-2022	Puistopäällikkö
Kesähakkuiden lopettaminen	Kesähakkuut lopetettu ja siirretty lintujen pesimäajan ulkopuolelle	2016	Puistopäällikkö
Muut toimenpiteet	Suositus geokätköilyn harastamiseen seurakunnan alueilla	Käytössä	Puistopäällikkö
	Marjankeruuretket eläkeläisille	Vuosittain	Puistopäällikkö

14 LIIKENNE

Minimi	Pisteet
14.1 Liikenneselvitys 14.2 Ajoneuvojen energiankulutus ja huolto 14.3 Ympäristöominaisuudet hankinnoissa 14.4 Polttoaineen valinta	14.5 Taloudellisen ajotavan koulutus, 1–5 pistettä 14.6 Kimppakyydit ja yhteiskuljetukset, 1–5 pistettä 14.7 Kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen edistäminen, 1–10 pistettä 14.8 Toimintojen logistiikan kehittäminen, 1–5 pistettä 14.9 Vähäpäästöiset kulkuneuvot, 1–5 14.10 Muut toimenpiteet, 1–10 pistettä

14.1 Liikenneselvitys

Seurakunnan liikenne- ja kuljetuskäytäntöjen ympäristövaikutuksista on tehty selvitys. Kuljetukset tehdään minimissään euro 4 luokan busseilla ja kuljetusten kilpailutuksen yhteydessä liikennöitsijöiltä edellytetään ympäristösuunnitelmaa sekä kuljettajien direktiivikoulutusta 1-4/2017. Leirikeskukseen kuljetukset hoidetaan pääsääntöisesti keskitetyksi linja-autoilla.

14.2 Ajoneuvojen energiankulutus ja huolto

Seurakunnan omien ajoneuvojen energiankulutuksen seuranta ja huollot on järjestetty: käytössä ovat ajopäiväkirjat ja kulutuksen seuranta. Huollot hoidetaan säännöllisesti.

14.3 Ympäristöominaisuudet hankinnoissa

Autoja ja muita kulkuvälineitä hankittaessa ympäristöominaisuudet ovat yksi valintakriteeri.

Tämä on Seinäjoen seurakunnassa otettu huomioon hankkimalla diesel-autoja sekä noudattamalla huolto-ohjelmia.

14.4 Polttoaineen valinta

Ajoneuvoissa ja työkoneissa käytetään puhtaimpia markkinoilla olevia polttoaineita ja öljyjä. Seinäjoen seurakunnan käytössä on Neste Futura, rikitön diesel tai polttoöljy sekä pienkonebensa. Käsityökalut ovat akkukäyttöisiä.

14.5 Taloudellisen ajotavan koulutus

Taloudellista ajotapaa pidetään merkittävänä ympäristöystävällisen ajotavan kannalta, joten kaikkien autojen käyttäjien tulisi huomioida ajotavan vaikutus polttoaineen kulutukseen tai osallistumaan taloudellisen ajotavan kurssille. Seurakunnan henkilökunnalle tullaan antamaan taloudellisen ajotavan koulutusta seuraavalla diplomikaudella.

14.6 Kimppakyydit ja yhteiskuljetukset

Kimppakyydit ja yhteiskuljetukset toimivat hyvin. Leireille ja retkille on ketjutettu linja-autokuljetukset, menopaluuuormat. Seurakunnalla on käytössä 9 h oma bussi.

Kimppakyytejä ja yhteiskuljetuksia sekä julkisia kulkuneuvoja käytetään aina kun se on mahdollista. Ylistarossa työntekijät ovat kiinnittäneet erityistä huomiota yhteiskyytien mahdollisuuteen esimerkiksi kinkerien yhteydessä.

Yhteisessä varhaiskasvatuksessa osa työntekijöistä kulkee työmatkat polkupyörällä ja käytössä ovat etukäteen sovitut kimppakyyditykset yhteisiin kokouksiin.

14.7 Kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen edistäminen

Seurakunta on edistänyt kävelyn, pyöräilyn ja julkisen liikenteen käyttöä työmatka- ja muussa liikkumisessa. Työntekijät ovat lisänneet polkupyörän käyttöä työmatkoilla, pyörätelineet ovat olleet täynnä. Polkupyöriä on hankittu muun muassa Nurmoon, Peräseinäjoelle, Ylistaroon, Kranniin, Honkiniemeen, nuorisotoimistolle sekä Hyllykallion seurakuntakodille.

Seinäjoen alue seurakunnan diakoniatyössä käytetään kesäkaudella työnantajan hankkimaa työsuohdepolkupyörää ja kuljetaan myös kävellen lyhyet siirtymät.

Kesäksi on järjestetty liikuntakampanja.

14.8 Toimintojen logistiikan kehittäminen

Toimintojen logistiikkaa on kehitetty vähemmän liikennettä vaativaksi. Seinäjoen seurakunnassa on käytössä logistisesti tehokkaat keittiöiden elintarvikkeiden yhteiskuljetukset.

14.9 Vähäpäästöiset kulkuneuvot

Jos seurakunta autoja vaihtaessaan hankkii tilalle vähäpäästöisiä henkilöautoja, saa niistä pisteitä.

14.10 Muut toimenpiteet

Seinäjoen seurakunnalla on käytössä muun muassa Skype -palaverit.

14.11 Ympäristöohjelmassa 2012–2017 asetettujen tavoitteiden toteutuminen

Ympäristöohjelmassa 2012-2017 asetetut tavoitteet ovat toteutuneet suunnitelman mukaisesti.

14.12 Tavoitteet kaudelle 2018–2022

Tavoite	Keinot	Aikataulu	Vastuhenkilö
Liikenneselvitys	Toteutettu	1-4/2017	Leirikeskustoiminnan päällikkö
Ajoneuvojen energiankulutus ja huolto	Koneet huolletaan ohjeiden mukaan	Huoltoaikojen yhteydessä	Puistopäällikkö
Ympäristöominaisuudet hankinnoissa	Ympäristöystävällisyys huomioidaan	Hankintojen yhteydessä	Hallintojohtaja, Työalat
Polttoaineen valinta	Puhtaat polttoaineet ja öljyt	Tarvittavien täyttöjen yhteydessä	Puistopäällikkö
Taloudellisen ajotavan koulutus	Henkilökunnalle annetaan taloudellisen ajotavan koulutusta	2018-2022	Leirikeskustoiminnan päällikkö
Kimppakyydit ja yhteiskuljetukset	Yhteiskuljetuksia ja kimppakyytejä suositaan	Tarvittaessa	Työalat
	Seurataan oman bussin polttoaineen kulutusta	2018-	Työalat
	Oman bussin hyödyntäminen mahdollisimman tehokkaasti henkilöauton käytön tilalla	Jatkuva prosessi	Työalat
	Sähköisen viestintäkanavan perustaminen kimppakyydeille esimerkiksi työ- ja virkamatkoja varten	2018-2022	Työalat
Kevyt- ja joukkoliikenteen lisääminen	Polkupyörien käyttöä pyritään lisäämään, seurakunnalla omia polkupyöriä	Vuosittain	Työalat
Toimintojen logistiikan kehittäminen	Suunnitellaan ajoreitit, yhteiskuljetukset, sisäiset kuljetukset	Jatkuva prosessi	Työalat
Muut toimenpiteet	Skype -palaverit	Käytössä	Työalat

Lähteet

Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2012. Suomen evankelisluterilaisen kirkkohallituksen julkaisuja 2012: 1.Kirkkohallitus. Helsinki 2012.

Seinäjoen seurakunnan ympäristökatselmus ja auditointimateriaali liitteineen. Seinäjoki 2017.

Seinäjoen seurakunnan väliauditointiraportti (auditointimateriaalin liite 3). Laura Sahlbom. Seinäjoki 2016.

Haastattelut Seinäjoen seurakunnassa, toukokuu-heinäkuu 2017:

Työalojen palaverit;

Siivous, ruoka ja keittiöt, energia ja rakentaminen, jätehuolto, hautausmaat ja viheralueet sekä metsät, 29.5.2017

Jaana Kujala, Ruokapalvelu- ja siivouspäällikkö
Juha Tupeli, Kiinteistöpäällikkö
Esko Karttunen, Puistopäällikkö

Toiminta ja talous sekä toimistot, 12.6.2017

Arja Tupeli, Taloussihteeri
Kirsti Nummensalo, Toimistonhoitaja
Katri Palomaa, Toimistonhoitaja

Ympäristökasvatus, 12.6.2017

Sari Mäkelä, Nuorisotyönohjaaja
Päivi Linna, Varhaiskasvatuksen ohjaaja

Sähköpostihaastattelut, kesäkuu 2017

Paula Perälampi, Hallintojohtaja
Janne Tenhunen, Leirikeskustoimikunnan päällikkö
Pete Ketola, Nuorisotyön johtaja
Ville Järvinen, Seurakuntapastori
Marjo Niskanen, vs. Seurakuntapastori
Markku Ylinen, Johtava kappalainen
Jarmo Happonen, vs. Johtava kappalainen
Liisa Rantala, Johtava kappalainen
Miia Juusola-Vänskä, Johtava kappalainen
Merja Lampila, Kappalainen
Leena Lehto, Seurakuntas sihteeri
Heli Kivimäki, Henkilöstöpäällikkö
Laura Isoluoma, Tiedottaja

Ympäristöohjelman laadinnassa on noudatettu soveltuvin osin Sievin ja Muhoksen seurakunnille laadittua vastaavanlaista ympäristöohjelmaa; Sievin seurakunnan ympäristöohjelma 2014-2018. Anu Ainasoja, 28.8.2014. Muhoksen seurakunnan ympäristöohjelma vuosille 2013-2017. Seppo Pietilä ja Riitta Kukkohovi-Colpaert, 12.3.2013.